

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Legislativní rámec praxe pohledem pracovníků
oddělení sociálně – právní ochrany dětí

Legal framework of practice by the employees of the Social-
Legal Child Protection Authority

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Mgr. Jan Kaňák, Ph.D.

Autor:

Bc. Eva Matyášová

Praha 2021

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Janu Kaňákovi, Ph.D za cenné rady a odborné vedení diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat kolegyni a kamarádce Janě Veltrubské za podporu při zpracování této práce. Děkuji také svému partnerovi, který mě vždy podporoval, jak v běžném životě, tak i při dlouholetém studiu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „Legislativní rámec praxe pohledem pracovníků a pracovníků oddělení sociálně – právní ochrany dětí“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány, a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Bc. Eva Matyášová

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na zmapování dopadu legislativního rámce na výkon činnosti, očima pracovníků OSPOD. Prostřednictvím interpretativní fenomenologické analýzy se snaží poukázat na to, jak pracovníci vnímají dopad legislativního rámce na jejich praktickou činnost. V teoretické části jsou 4 hlavní kapitoly, které jsou dále rozpracované do podkapitol.

První kapitola shrnuje legislativní rámce praxe SPOD a gesční odpovědnost pro výkon sociálně-právní ochrany dětí. V druhé kapitole jsou pak zpracovány diskurzy v sociální práci dle Karen Healy. Třetí kapitola specifikuje legislativní rámec ve vybraných oblastech SPOD. Jedná se např. o oblasti výchovných opatření, kolizního opatrovnictví, náhradní péče, ústavní péče, kurately pro děti a mládež ad. Jako poslední jsou pak shrnuty standardy kvality pro oddělení sociálně - právní ochrany dětí. Čtvrtá kapitola zahrnuje etická dilemata, se kterými se mohou setkat pracovníci při výkonu své profese.

Pro empirickou část byla data získána pomocí interpretativní fenomenologické analýzy s využitím polostrukturovaných rozhovorů, které byly provedeny se 4 pracovníci oddělení sociálně - právní ochrany dětí. Průběh rozhovorů byl nahráván na mobilní telefon a následně byly rozhovory analyzovány dle kritérii interpretativní fenomenologické analýzy.

Klíčová slova

Sociálně – právní ochrana dětí, legislativní rámec, oddělení sociálně právní ochrany dětí, zákon, změna, vliv, vnímání, interpretativní fenomenologický analýza

Annotation

The diploma thesis is focus on mapping impact of legislative framework on practice of department of child protection through the eyes of child protection workers. The thesis is trying to refer how employees perceive the impact of legislative framework on their practical activities by the use of interpretive phenomenological analyses. In the theoretical part there are 4 main chapters, which are subdivided into subchapters.

The first chapter summarizes the legislative framework of child protection practice. In and gestational responsibility related to child protection. In the second chapter there are processed discourses in social work by Karen Healy. The third chapter specifies legislative Framework in selected parts of child protection. These are, for example, areas of educational measures, guardianship ad litem, foster care, institutional care, curator for children and youth etc. The last part of this chapter summarize standards of quality for the department of child protection. The last chapter in theoretical part is about ethical dilemmas that workers may encounter in their profession.

The research was carried out by interpretive phenomenological analyses, with using semi structured interviews with 4 employees of child protection. The interviews were recorded on a mobile phone and then were analysed according to the rules of interpretive phenomenological analyses.

Keywords

Child protection, legislative framework, department of child protection, law, change, influence, perception, interpretive phenomenological analyses

Seznam zkratk:

DD – Dětský domov

DDŠ - Dětský domov se školou

DOZP - Domov pro osoby se zdravotním postižením

DU - Diagnostický ústav

FO – Fyzická osoba

IPA – Interpretativní fenomenologická analýza

MOP - Mezinárodní organizace práce

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NRP – Náhradní rodinná péče

OSPOD – Oddělení sociálně – právní ochrany dětí

PO – Právnícká osoba

PP – Pěstounská péče

SPO – Sociálně – právní ochrana

SPOD – Sociálně – právní ochrana dětí

UMPOD - Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí

ZDVOP - Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ZSPOD – Zákon o sociálně právní ochraně dětí

ZVO – Základní výzkumná otázka

Obsah

Úvod	1
I. Teoretická východiska práce	3
1 Legislativní rámec praxe	3
1.1 Gesční odpovědnost.....	7
2 Diskurzivní rámce praxe	10
3 Specifikace legislativního rámce ve vybraných oblastech SPOD.....	13
3.1 Výchovná opatření.....	15
3.2 Kolizní opatrovnictví.....	16
3.3 Náhradní péče	18
3.4 Standardy kvality pro OSPOD	25
4 Etická dilemata sociální práce na OSPOD.....	26
II. Empirická část	33
5 Metodologie výzkumu.....	33
5.1 Cíl výzkumu a základní výzkumná otázka	33
5.2 Metoda sběru dat	34
5.3 Výzkumné oblasti	36
5.4 Popis výzkumného souboru.....	37
5.5 Sběr dat	38
5.6 Etika výzkumu	38
5.7 Limity výzkumu	40
5.8 Proces analýzy	41
6 Výsledky výzkumu.....	44
6.1 Reflexe vlastní zkušenosti s tématem vlivu legislativy na výkon SPOD	44
6.2 Výsledky rozboru rozhovorů	45
6.3 Vnímání legislativy v kontextu praxe ze strany respondentů.....	46
6.3.1 Vnímání legislativy pro praxi	46
6.3.2 Byrokracie	58
6.3.3 Pracovní podmínky.....	63

7	Interpretace zjištění	70
8	Závěr.....	75
9	Seznam literatury.....	77
10	Seznam příloh.....	82
11	Abstrakt	85
12	Abstract	87

ÚVOD

V dnešní době se profesionálové i dobrovolníci v pomáhajících profesích každý den setkávají s lidmi, kteří se ocitli v nepříznivé životní situaci, která vyžaduje určitý druh sociální pomoci. Česká republika je vnímána jako stát, který i přes problémy a nedostatky, má poměrně zdařilý a funkční systém sociální politiky. Přesto se pak v praktikování sociální podpory i sociální práce objevují velké mezery.¹ Součástí sociální politiky státu je rodinná politika, kdy stát se snaží svými opatřeními rodinu podporovat. Jedná se opatření právní, ekonomické a sociální. Veřejné instituce vědomě a cíleně působí na ekonomický, právní a sociální stav rodin, na rodinné prostředí a její členy, kdy rodinu zastřešují specifickou ochranou státu a nedílnou součástí zde je, aby byla rodině zajištěna práva na svobodu a sebeurčení, které eliminují zásahy ovlivňující rodinné chování.²

Sociálně – právní ochrana dětí (dále jen SPOD) je pojímána jako oblast, která má realizovat lidská práva v systému novodobé sociální politiky, kdy stát ručí za poskytnutí ochrany a péče potřebným. Historicky se praxe ochrany dětí měnila, dle aktuálního pojetí rodiny, změny postavení občana, socializací, a dále také proměnami východisek psychologických, sociologických a pedagogických, které se zabývaly duševním vývojem jedince. Změny také ovlivnily transformace rodinných hodnot, společenským postojů a vztah rodičů a společnosti k dětem.³ Oddělení sociálně - právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) prostřednictvím státní správy zajišťuje pomoc všem dětem v tíživé životní situaci.⁴ Výkon SPOD zajišťují pracovníci oddělení, kteří jsou ohraničeni legislativou, která jim může, či nemusí v plné míře vyhovovat.

Téma diplomové práce bylo zvoleno na základě roční práce autorky na pozici referenta na OSPOD, kde legislativa ohraničující pracovníky je stále diskutována. Tato práce bude zaměřena na autentické zkušenosti pracovníků s ovlivňováním výkonu SPOD

¹ ZAKOUŘILOVÁ, Eva. Speciální techniky sociální terapie rodin. Praha: Portál, s. 9, 2014. ISBN 9788026205838.

² POLÁKOVÁ, O. Rodinná politika. In KREBS, V. et al. Sociální politika. Praha: ASPI, s. 344, 2005. 3. Přepřacované vydání. ISBN 80-7357-050-5.

³ PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

⁴ Tamtéž.

danou legislativou. Cílem práce je zodpovědět základní výzkumnou otázku „Jak pracovníci vybraného OSPOD vnímají dopady legislativního rámce na praktickou realizaci jejich činnosti v přímé práci s klienty?“.

V první části teoretického rámce je shrnut legislativní rámec praxe, kde je zpracována Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, zákon o sociálně - právní ochraně dětí (dále jen ZSPOD) a Správní řád. V neposlední řadě je v kapitole shrnuta gesční odpovědnost pro výkon SPOD. V druhé kapitole jsou specifikovány diskurzy v sociální práci, dle Karen Healy. Dále se v diplomové práci využití legislativního rámce více specifikuje v oblastech, kterými se výkon SPOD nejvíce zabývá. V poslední kapitole se práce dotýká fenoménu etických dilemat vyskytujících se v rámci výkonu SPOD.

Empirická část diplomové práce usiluje o zmapování toho, jak pracovníci vybraného OSPOD vnímají ovlivňování jejich pracovní činnosti legislativním rámcem. Vychází při tom z poznatků zjištěných v rámci zpracování vlastního výzkumu, realizovaného v listopadu 2021 na OSPOD, kdy bylo využito kvalitativního výzkumu zpracovaného metodou interpretativní fenomenologické analýzy (dále jen IPA). Data byla tvořena v rámci polostrukturovaných rozhovorů se 4 komunikačními partnery, kteří odpovídali na předem připravený soubor otázek, který byl v rámci potřeby doplňován.

V práci bylo čerpáno z dostupných literárních zdrojů zabývajících se daným tématem, dále bylo čerpáno z dokumentů dohledatelných na webových stránkách ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV), a to v případech, kdy zásadní informace pro zpracování konceptuální části nebylo možné alternovat jinými odbornými zdroji a také z důvodu, že tyto dokumenty přímo ovlivňují výkon SPOD a odrážejí aktuální požadavky na pracovníky OSPOD a na jejich činnost od nadřízených orgánů. V malé míře bylo čerpáno z určitých webových zdrojů, a to také pouze v případě, kdy nebylo možné aktuální skutečnosti alternovat z literárních pramenů.

I. Teoretická východiska práce

1 LEGISLATIVNÍ RÁMEC PRAXE

V začátcích se právní ochrana dětí zabývala především ochranou majetku, rodových privilegií a opatrovnictvím dětí v případě úmrtí obou rodičů, postupně pak začala reflektovat problematiku dětské chudoby, dětské práce a žebroty, a konečně následně i definicí ohrožení dítěte a úpravou vztahu rodič – dítě – stát, s vymezením možností intervence státu do integrity rodiny, včetně přechodného i trvalého odebrání dítěte z péče rodičů a omezení rodičovské odpovědnosti.⁵

V současnosti, je většina legislativních systémů ochrany dětí věnována především snaze naleznout balanc mezi ochranou dětí a ochranou rodičovských práv, a vymezení kompetencí státních institucí v oblasti možné intervence do nedotknutelnosti a soukromí rodiny a dítěte. Dále se věnuje vyvážením instrumentů prevence a represe v právních normách i procedurálních postupech sociální práce a možnostem a formám normalizované evidence ohrožených dětí, případně osob podezřelých z nevhodného, či nepřijatelného zacházení s dětmi, a to vše s ochranou osobních údajů každého jednotlivce.⁶

Základní přepisy, které zavazují Českou republiku, určené orgány a instituce poskytování SPOD, jsou Ústava české republiky, Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte a klíčovým právním předpisem je zákon č. 359/1999 sb. o SPOD ve znění pozdějších předpisů.⁷

Ústava České Republiky

Současná Ústava byla přijata parlamentem dne 16. prosince 1992 a je platná ode dne 1. ledna 1993. Je to základní zákon České republiky, který je publikován v české Sbírce

⁵ PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi. s. 13.

⁶ Tamtéž, s. 13 – 14.

⁷ KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. Sociálně-právní ochrana dětí. Praha: ASPI, s. 13 – 16, 2006. Právní rukověť. ISBN 80-7357-214-1

zákonů pod č. 1/1993 sb.⁸ Ústava mimo jiné vyváří systém státních orgánů (ustanovuje jejich pravomoc a vzájemné vztahy), dále stanovuje povahu vztahu mezi státem a občany, a definuje lidská a občanská práva. Ústava ČR je psaná a tvoří souhrn ústavních zákonů. Ústava je rigidní, tedy ji lze změnit jen se souhlasem ústavní většiny poslanců a senátorů.⁹

Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod je dle článku 3 Ústavy, součástí ústavního pořádku České republiky.¹⁰ Byla přijata federálním shromážděním spolu s Ústavním zákonem dne 9. ledna 1991 a součástí ústavního pořádku se stala po rozpadu federativní republiky.¹¹ Federální shromáždění na základě podmětů České národní rady a Slovenské národní rady, které kladli do popředí neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona, přirozeně navazující na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a základní svobody. Kdy všechny tyto hodnoty a práva byly v naší zemi potlačovány a bylo třeba zabezpečit nárok na tyto práva, vznikla listina základních práv a svobod, která tyto lidská práva a svobody zahrnuje.¹²

Listina věnuje pozornost dětem a rodině v článku 32, kdy dává rodičovství a rodinu pod ochranu zákona, a dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu.¹³

Úmluva o právech dítěte

Tato Úmluva má 54 článků, přičemž prvních 40 se zaměřuje na ochranu dětí a následné články se posléze věnují zakomponování Úmluvy do právních řádů státu, které Úmluvu přijalo. Definuje pojem nejlepší zájem a blaho dítěte. Tato definice je v dokumentu chápána jako obecnější pojem, který určuje přístup zákonodárce při kodifikaci.¹⁴ Státy,

⁸ MZV [online]. [cit. 2021-6-28]. Dostupné z:

https://www.mzv.cz/bratislava/cz/cr_a_eu/ustava_cr_a_listina_zakladni_prav_a/index.html?fbclid=IwAR205wVpPIDHi63AfeOYJPLPUgvoNJquwqF98zq-YcJKP9oPadGiGW4VSE

⁹ BAHÝLOVÁ, Lenka, et al. Ústava České republiky: komentář. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-814-7.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1809-7.

kteře přijaly Úmluvu o právech dítěte do svého právního řádu, jsou zavázány svůj právní systém zacházení s dětmi přizpůsobit myšlenke systematické ochrany dětí.¹⁵

Mezi definovaná práva dítěte patří např. právo na život, na jméno, na poznání svých rodičů a vychovávání jimi, právo na svobodu projevu, myšlení, náboženského vyznání, sdružování a na svobodný přístup k informacím. Dále na ochranu před násilím, ponižováním, vykořisťováním, zajištění ochrany a pomoci, pokud je dítě zbaveno rodinného prostředí, právo na výhody sociálního zabezpečení, vzdělání, odpočinek ad.¹⁶

Jsou zde definovány i povinnosti státu, kdy je povinen přijmou opatření ke snížení dětské úmrtnosti, k zajištění lékařské pomoci dětem, k poskytování pomoci rodičům se zabezpečením životních podmínek dítěte, k ochraně dětí před mučením, k zabránění únosů a obchodování s dětmi ad.¹⁷ Článek 31 smluvní státy také zavazuje povinností zajistit práva obsažená v Úmluvě, všem dětem bez rozdílu.¹⁸ Česká republika je více než 20let signatářem Úmluvy o právech dítěte.¹⁹

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v. z. p. p.

Význam SPOD vyjadřuje konkrétně zákon 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí, který vymezuje SPOD v prvním paragrafu, jako ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte vč. ochrany jeho jmění, dále jako působení směřující k obnově funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být vychováváno ve vlastní rodině. Zákon zdůrazňuje, že zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte, zůstávají nedotčeny, čímž v sobě zahrnuje definici SPOD v širokém slova smyslu. V tomto zákoně jsou upravena jen některá opatření směřující k ochraně dětí, další jsou upravena v řadě právních předpisů, které se vždy věnují specifické oblasti. Těmito předpisy jsou např. občanský soudní řád, zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ad.²⁰

¹⁵ Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-807-2639-144.

²⁰ Tamtéž, s. 17.

Postoj naplňování práv dětí a celkově k právům dětí, je předmětem stálých diskuzí odborné i laické veřejnosti, jelikož dosud vykazuje značné rezervy a potřebuje změny. Jedním ze symbolů těchto změn a debat, byla obsáhlá novela ZSPOD, která nabyla účinnost pod č. 401/2012 Sb. dne 1. ledna 2013. Novela reagovala např. na přijetí nového občanského zákoníku, který zásadně rekonstruoval oblast rodinného práva, a vnesl do samotných základů soukromoprávní oblasti principy, které zdůrazňují svobodu člověka, upřednostnění individuálních práv před zájmy společenskými a povinnost ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého. Zvláštní zákonná ochrana rodiny, rodičovství, manželství a ochrana slabších (vč. dětí), se stala základní zásadou soukromého práva. Novelizovaný zákon sociálně – právní ochrany dětí nabízí všem aktérům dostatečný prostor pro každodenní naplňování obsahu práv dětí s respektem a v nejlepším zájmu dětí a mladistvých.²¹

Správní řád

Správní řád upravuje postup orgánů moci výkonné, orgánů územních samosprávních celků a jiných orgánů, právnické osoby (dále jen PO) a fyzické osoby (dále jen FO) pokud vykonávají působnost v oblasti veřejné správy. Tento zákon, nebo jeho jednotlivá ustanovení se používají, nestanoví-li zvláštní předpis jiný postup. Toto pro pracovníka OSPOD znamená, že při výkonu své činnosti a při realizaci některých postupů je povinen řídit se správním řádem. Správní řád definuje vydávání správních rozhodnutí, osvědčení, vyjádření a sdělení a další úkonů správních orgánů ve veřejné správě. Mimo jiné také upravuje vyřizování stížností.²²

OSPOD se ve své činnosti řídí správním řádem ve chvílích, kdy dle zákona zahajuje správní řízení, např. z důvodu uvedených v §12 odst. 1, ZSPOD, kdy může osobám uložit výchovná opatření dle §13 odst. 1, stejného zákona, či při určitých situacích při vedení spisové dokumentace (např. zamítnutí nahlédnutí do spisové dokumentace). Demonstrativním výčtem právních předpisů definujících výkon SPOD je naznačeno, že sociálně - právní ochranu dětí je třeba vnímat extenzivně (rozšířeně).²³

²¹ MACELA, Miloslav. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-481-4.

²² Správní řád: Přestupky ; Soudní řád správní : redakční uzávěrka .. Ostrava: Sagit, [2011]-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-370-5.

²³ MACELA, Miloslav. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář.

Ochrana dítěte se protíná celým právním řádem, jelikož zahrnuje rozsáhlý soubor práv dítěte a ochranu jeho oprávněných zájmů. Objevuje se v právních předpisech v oblasti rodinně - právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní, a další. Z čeho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují.²⁴

1.1 Gesční odpovědnost

Orgány pro výkon sociálně - právní ochrany dětí jsou definovány §4 v ZSPOD. Jedná se o „krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady; ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady, ministerstvo, Úřad, Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“). Sociálně - právní ochranu dále zajišťují: obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro SPOD, a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen "pověřená osoba").²⁵

SPOD zajišťují zejména obce s rozšířenou působností, ačkoliv je samozřejmé, že ochrana dětí je záležitostí celé společnosti.²⁶ Obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady činní bezprostřední opatření k ochraně dětí se znalostí problémů a místních podmínek, zákon jim tedy ukládá nejvíce povinností, které musejí činit v ochraně dětí a pomoc rodičům a dalším osobám, které jsou za výchovu dětí odpovědné.²⁷

Krajské úřady směrem k OSPOD vykonávají hlavně kontrolní a metodickou činnost. Dále plní funkci nadřízeného kontrolního orgánu, a funkci odvolacího orgánu ve věcech rozhodnutí vydaných obcí. K jejich činnosti patří dále téměř celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodování o udělení pověření k výkonu SPOD fyzickými a právnickými osobami a v neposlední řadě rozhodování o státním

²⁴ NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.

²⁵ MACELA, Miloslav. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. Komentáře (Wolters Kluwer ČR).

²⁶ Katalog podpůrných opatření [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: http://katalogpo.upol.cz/metodika-identifikace-socialniho-znevychodneni/2-socialne-pravni-ochrana-deti-a-skola/?fbclid=IwAR1C4n1j1B-cV9z7RUBt0_qcy-qVQUhvQ0d_u-U3CAtm0NihrbTMpKltKTo

²⁷ MPSV [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany#2>

příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP).²⁸

MPSV formou příprav právních předpisů, směrnic, vydávání metodických pokynů a stanovisek, řídí výkon SPOD.²⁹ Také je kontrolním a odvolacím orgánem směrem ke krajským úřadům, a to ve věci rozhodnutí, které krajské úřady vydají.³⁰ Dříve se MPSV přímo podílelo na zprostředkování náhradní rodinné péče (dále jen NRP), nyní je pouze oprávněno podávat k tomuto Krajskému úřadu a Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále jen UMPOD) podněty.³¹

UMPOD byl založen jak správní úřad s celostátní působností pro výkon SPOD, ve vztahu k cizině, a to za podmínek stanovených zákonem. UMPOD plní funkci tzv. ústředního orgánu a poskytuje sociálně právní ochranu nezletilým osobám, výjimečně i osobám zletilým ve vztahu k cizině. Pomoc, kterou úřad poskytuje, se týká následujících základních oblastí: vymáhání výživného na základě mezinárodních smluv, nebo jinak zajištěné vzájemnosti, řízení o návrat protiprávně přemístěných, nebo zadržovaných dětí, zabezpečení práva styku s dítětem, konzultace ve věcech, které spadají do působnosti úřadu, zprostředkování styku se zahraničními orgány v mezích působnosti úřadu a ochrana nezletilým, v některých specifických případech i zletilým osobám (např. kolizní opatrovnictví). V neposlední řadě UMPOD zprostředkovává mezinárodní osvojení, dle haagské Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, a uděluje souhlas s adopcemi do ciziny. UMPOD sídlí v Brně.³²

Komise pro sociálně právní ochranu dětí je zřizována starostou obce s rozšířenou působností, jakožto zvláštní orgán obce dle paragrafu §106 zákona č. 128/2000 sb. o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů a dle §38 zákona č. 359/1999 sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Úkolem této komise je mj. koordinovat výkon

²⁸ MPSV [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany#2>

²⁹ Obce, kraje, hl. m. Praha: Úředníci obcí a krajů ; Obecní policie : redakční uzávěrka .. Ostrava: Sagit, [2002]-, s. 103. ÚZ. ISBN 978-80-7488-379-8.

³⁰ Tamtéž.

³¹ NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.

³² Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/o-uradu/zakladni-informace/povinne-zverejnovane-informace?fbclid=IwAR0HsWZ6FgJ70iBYq4o8g3EEABk4Nhv8jd4-wjaNbfAv8aeJAzrSBxT9E>

SPOD na území správního obvodu dané obce, navrhopvat a posuzovat sociálně preventivní programy na ochranu dětí, nebo posuzovat jednotlivé případy, prováděné SPOD, a vydávat k nim stanoviska, případně pořádat případové konference.³³

Zákon SPOD umožňuje i nestátním subjektům plnit určité úkoly v SPOD a to na základě pověření, vydaného krajským úřadem, nebo magistrátem hlavního města Prahy. Činnosti, které mohou tyto subjekty vykonávat, jsou vymezeny v §48 ZSPOD. Ačkoliv pověřené osoby nejsou orgány SPOD, jsou nedílnou součástí jejího výkonu.³⁴

³³ MPSV [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany#2>

³⁴ Tamtéž.

2 DISKURZIVNÍ RÁMCE PRAXE

Avšak z vymezení zákona, ani z ostatních příslušných právních předpisů regulujících oblast výkonu SPOD není jednoznačně jasné, o jaké teoretické znalosti by se měl sociální pracovník opírat. V této otázce se můžeme inspirovat např. teorií Karel Healy, která ve své publikaci hovoří o tom, že praxe sociální práce je řízena diskurz, které určují teoretické znalosti a metody, které se v jejím výkonu aplikují. Healy definuje diskurz jako: „*Systém nebo soubor významů, jejichž prostřednictvím se konstruují sociální fenomény, např. potřeba, znalost nebo intervence.*“³⁵ Karen Healy vymezuje 3 hlavní okruhy diskurzů: dominantní diskurz, diskurz behaviorálních a společenských věd a alternativní diskurz:

1. **Dominantní diskurz** – Tyto diskurz pomáhají popisovat prostředí, ve kterém sociální práce působí, jejich teorie však z pravidla nelze vztahovat k řešení životní situace klientů. Sociální pracovníci těmto diskurzům potřebují porozumět, aby mohli svoji práci poskytovat efektivně. Mezi dominantní diskurz patří biomedicinský, ekonomický a právní diskurz. Biomedicinský diskurz ovlivňuje praxi zejména ve zdravotnických zařízeních. Právě tento diskurz určuje, kdo je expert, a kdo ne. Aby mohla být v praxi komunikace efektivnější, je nutné, aby se sociální pracovníci naučili rozumět bio-medické terminologii, díky čemuž následně mohou pro uživatele služeb fungovat jako překladatelé. Ekonomický diskurz je pro praxi sociální práce důležitý, zejména proto, že se ekonomika stará o přerozdělování významných zdrojů a prostupuje všemi oblastmi, nejenom sociální práce. Vede sociální pracovníky k evaluaci zavedených činností, jelikož si klient může vybírat, jaké služby využije, tedy existuje zde konkurence. Právní diskurz je pro sociální práci důležitý, jelikož vymezuje klíčové odpovědnosti sociálních pracovníků, vůči uživatelům služeb a zaměstnavateli, kdy toto je patrné především ve státní správě, kdy pracovníci mají výslovnou odpovědnost za provádění zákonných předpisů. Zasahuje do mnoha oblastí v životech klientů a znalost tohoto diskurzu může být pracovníky využita mimo jiné k ochraně jejich práv, např. při obhajobě práva

³⁵ HEALY, Karen. Social work theories in context: creating frameworks for practice. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 978-1-4039-1622-8

děti, tak aby nedocházelo k jejich zneužívání a vykořisťování. Sociální pracovníci by také měli rozumět zákonům, jelikož problémy klientů mají mnohdy právní rozměr a sociální pracovníci by měli být schopni identifikovat právní spojitost a tím usnadnit uživatelům služeb přístup k jejich právům. Znalost právního diskurzu může také sloužit k participaci sociálních pracovníků na žádoucích změnách v legislativě a na vývoji nových právních předpisů, jako jsou např. předpisy na ochranu dětí. Avšak zákon, ačkoliv nabízí způsob nápravy sociálních problémů, také omezuje možnosti změny. Právo také zajišťuje objektivitu. Dle tohoto diskurzu by se právní aktéři měli distancovat od emociálního a morálního aspektu rozhodování, tedy měli by se umět odpoutat od situace klienta.³⁶ Z dominantních diskurzů se v praxi OSPOD, právní diskurz může objevovat nejvíce, např. v orientaci ve všech právních předpisech, které se mohou objevit při ochraně práv dítěte, základních znalostech soudních procesů ad.

- 2. Diskurzy psychologických věd (PSY) a sociologických věd** – z těchto diskurzů může sociální pracovník při své činnosti čerpat. Psychologie a psychiatrie je se sociální prací spjata historicky, kdy formativní fáze profesionalizace čerpala z psychodynamických idejí. Východiskem PSY je předpoklad, že většina potíží, které pracovníci s klienty řeší, jsou intrapsychického charakteru a je možné je takto ovlivňovat. Z diskurzu lze vyvodit tendenci využívat psychologické a psychotherapeutické teze a postupy a vnímat důraz na vztah mezi pracovníky a klienty. Diskurz společenských věd, především sociologie, nabízí teoretické a výzkumné perspektivy, které umožňují řešit problémy klientů v souvislosti se znalostmi společenského kontextu. Bez znalosti sociálního kontextu, by sociální pracovník mohl vinit jednotlivce a rodiny za problémy, kterým čelí a přitom podporovat útlak a diskriminaci, které charakterizují život klientů. Díky znalosti sociologických analýz může pracovník také kriticky hodnotit svojí vlastní praxi a organizaci, ve kterých pracuje.³⁷ V činnosti OSPOD se může jednat o znalost patologických jevů, klasifikace duševních poruch, historických kontextů Romů, teorií mediace ad..

³⁶ HEALY, Karen. Social work theories in context: creating frameworks for practice, s. 17 – 46.

³⁷ Tamtéž, s. 47 – 67.

3. Alternativní diskurzy – mezi tyto diskurzy patří práva klientů na náboženství a spiritualitu. Tyto diskurzy mají znovu objevující vliv v mnoha kontextech současné praxe. Diskurzy alternativních služeb jsou podřízeny dominantním diskurzům.³⁸ Diskurz práv klientů se objevil zhruba v 70. let 20.stol, kdy sebou přinesl tendenci zpochybňovat termíny jako normální, postižený ad. Klienti jsou vnímáni jako ti, kteří mají aktivně participovat na řešení problému a také mají právo aktivně zasahovat do procesů uvnitř organizace poskytující jim službu, či do sociální politiky. Úkolem pracovníků je zvyšovat znalosti a dovednosti klientů a posilovat vzájemnou podporu, která směřuje k naplnění potřeb klientů. Na obtíže je nahlíženo, jako na komplex bio-psycho-socio-spirituálních faktorů. Důležitou součástí je zhodnocení mocí organizací a profesí nad klienty a její reformace ve prospěch zplnomocnění klientů.³⁹ V diskurzu spirituality a náboženství je třeba vyrovnat se s vzájemným vztahem spirituality a náboženství. Rozdíl bývá definován přítomností a nepřítomností sociálních rituálů. Náboženství bývá se sociálními rituály spojováno, naopak spiritualita bývá chápána jako individualizovaný vztah jedince k něčemu přesaženému.⁴⁰ V rámci spirituálního diskurzu se do sociální práce dostává duchovní spirituální rozměr a pomoc klientům v této spirituální oblasti je chápána jako základní součást profese.⁴¹

³⁸ HEALY, Karen. Social work theories in context: creating frameworks for practice, s. 68 – 91.

³⁹ KAŇÁK, Jan. Diskursivní paleta sociální práce: reflektování diskursů pomocí prvků diskursivní analýzy. In: Sociální práce v nejisté době. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2016, s. 26. ISBN 978-80-7435-648-3.

⁴⁰ ŘÍČAN, Pavel. Psychologie náboženství a spirituality. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-807-3673-123.

⁴¹ KAŇÁK, Jan. Diskursivní paleta sociální práce: reflektování diskursů pomocí prvků diskursivní analýzy. s. 26.

3 SPECIFIKACE LEGISLATIVNÍHO RÁMCE VE VYBRANÝCH OBLASTECH SPOD

Cílová skupina, na kterou se zejména zaměřuje SPOD, je definována v ZSPOD, konkrétně v §6. Jedná se o děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti, které plynou z rodičovské odpovědnosti, či nevykonávají nebo zneužívají práva z ní plynoucí. Dále děti, které byly svěřeny do výchovy jiné pečující osoby, která je odpovědná za jejich výchovu a neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její péče. Také se zaměřuje na děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, dopouštějí se opakovaných útěků od rodičů, či jiné pečující osoby, byl na nich spáchán trestný čin ohrožující jejich zdravý vývoj, či jsou ohrožovány násilím mezi osobami o ně pečujícími či jinými osobami. Zaměřuje se dále na děti, které byly na žádost pečující osoby opakovaně umístěny do ZDVOP, nebo jsou v takovém zařízení déle než 6 měsíců. V neposlední řadě na děti, které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osoby užívající doplňkové ochrany, které jsou na území České republiky bez doprovodu pečující osoby. Jedná se o případy, kdy tyto skutečnosti trvají takovou dobu, nebo jsou takové intenzity, že negativně ovlivňují vývoj dětí, nebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.⁴²

Dle zprávy organizace UNICEF a mezinárodní organizace práce (dále jen MOP) z roku 2019 nejsou téměř dvě třetiny dětí po celém světě pokryty sociální ochranou přesto, že 689 miliónů žije v chudobě a jejich základní lidské potřeby nejsou dostatečně uspokojeny.⁴³ S. B. Kamermanové a G. Gatetenio definují sociální ochranu dle MOP jako soubor veřejných opatření, které stát poskytuje svým obyvatelům na ochranu před ekonomickými a sociálními problémy.⁴⁴ Sociální ochrana dětí v České republice je mimo jiné zajišťována právě skrze SPOD.

⁴² NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.

⁴³ UNICEF. [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: https://www.unicef.org/stories/five-things-you-should-know-about-social-protection-children?fbclid=IwAR3IXTQgiSj_n6-HAAScLYkJfEBD3e2otlohKsqRb-zj0S1UCn4MDGw-6pw

⁴⁴ KAMERMAN, S.B. a Gabel GATENIO. Social Protection for Children and Their Families. 1. New York: A Global Overview, 2006.

Ze základních právních dokumentů lze odvodit tyto hlavní principy právní úpravy SPOD:

- Předním hlediskem je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí.
- SPOD se poskytuje všem dětem bez jakéhokoliv rozdílu a bez jakékoliv diskriminace (rasa, barva pleti, pohlaví, jazyk, náboženství apod.)
- Poskytuje se bezplatně, všem nezletilým dětem mladším 18let, pokud zletilosti nenabýly dříve.
- Stát nenahrazuje odpovědnost rodičů a plnění jejich povinností, také nemá právo zasahovat do jejich postavení jakožto nositelů rodičovské zodpovědnosti, pokud nejsou práva nebo vývoj dítěte ohroženy, avšak je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, a za ochranu jejich zdravého vývoje.
- Další činností OSPOD je preventivní působení v rodině, chrání děti před sociálně patologickými jevy.
- Stát poskytuje dětem, které jsou dočasně nebo trvale zbaveny jejich rodinného prostředí, případně v tomto prostředí nemohou být ponechány, zvláštní ochranu a pomoc v podobě některé z forem náhradní výchovy.
- OSPOD je povinný sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy, bez zasahování do řízení a provozu vykonávajícího zařízení. Cílem tohoto sledování je zajištění dodržování práv dětí, zjištění, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a sledování vývoje vztahů mezi rodiči a dětmi.
- Nedílným cílem SPOD je sanace rodiny.⁴⁵

Pazlarová uvádí, že právo požádat o pomoc má jak rodič, tak samo dítě bez vědomí rodiče. V případě žádosti je povinností orgánů SPOD a dalších pověřených osob tuto pomoc poskytnout. Rodiče například žádají o poradenství při úpravě rodinných podmínek. Rodiče jsou ale také povinni s OSPOD spolupracovat, pokud je to nutné (např. umožnit návštěvu pracovníka v místě bydliště). Pokud o pomoc žádá dítě, může tak učinit bez vědomí rodičů, či jiných právních zástupců. Podle svých

⁴⁵ NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.

schopností má právo vyjadřovat svá přání a své názory při řešení záležitostí, již se ho týkají. K těmto názorům by mělo být přihlíženo, stejně tak by mělo být dítě adekvátně informováno o všech krocích a rozhodnutích, jež se ho týkají.⁴⁶ Dle zákona SPOD se má za to, že dítě starší 12 let je již schopno informace přijmout, vytvořit si vlastní názor a sdělit ho. U dítěte mladšího 12 let se toto posuzuje individuálně.⁴⁷

Je nezbytné, aby konkrétní výkon ochrany dětí probíhal na místní úrovni, kdy je pracovník seznámen s dítětem, rodinnou, komunitou, i se širšími sociálními souvislostmi daného regionu. Pracovník by měl mít možnost pravidelného a intenzivního kontaktu s klienty a navázanými sociálními službami. Sociální pracovník SPOD zastává klíčovou roli při vyhodnocování v jaké míře je dítě ohroženo a při stanovení intervenčních strategií, avšak není jediný, kdo nese odpovědnost za ochranu dětí. Tuto odpovědnost totiž nesou především rodiče, všichni odborníci pracující s dětmi v rámci výkonu své profese a také veřejnost.⁴⁸ Pracovníci SPOD mají povinnost mlčenlivosti s výjimkami, které jsou dané zákonem. Mlčenlivost se např. týká informací o osobách, které upozorní na špatnou péči o dítě, osobních údajů o osvojitelích, či místa pobytu osob, které se staly oběťmi domácího násilí. Tato povinnost trvá i po ukončení pracovního poměru pracovníka.⁴⁹

V následujících subkapitolách budou popsány vybrané specifické oblasti, které se objevují v rámci výkonu. Tyto oblasti byly vybrány na základě právního rámce a zkušeností z praxe autorky práce.

3.1 Výchovní opatření

Nastane-li situace ohrožující řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte, kterou rodina či pečující osoby, nemohou či nejsou schopni sami řešit, je nutné aplikovat opatření SPOD dle ZSPOD. Je nutné, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Přednost mají opatření sanující rodinu, až poté se realizují opatření, které zabezpečují ochranu dítěte v náhradním rodinném prostředí. Mezi tato opatření patří poradenská a preventivní činnost a výchovná opatření. Výchovnými opatřeními jsou napomenutí,

⁴⁶ MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. Encyklopedie sociální práce., s. 459 – 460.

⁴⁷ NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.

⁴⁸ PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi. s. 27.

⁴⁹ NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.

dohled nad výchovou dítěte, omezující opatření bránící škodlivým vlivům na dítě, či dočasné odejmutí dítěte z péče rodičů.⁵⁰ Tato opatření může krom OSPOD, dle § 925 občanského zákoníku nařít i soud, který poté sleduje, zda jsou opatření dodržována a hodnotí jejich účinnost.⁵¹ Soud ukládá opatření subsidiárně, jen tehdy, neučinil-li tak OSPOD, který tato opatření ukládá ve správním řízení. V praxi soud nesleduje samostatně funkčnost uložených opatření, ale žádá si, dle §71 vyhlášky č. 37/1992 sb. v pravidelných lhůtách, od participačních orgánů, zprávy o dodržování jím uloženého výchovného opatření.⁵²

Jak je patrné z textu výše, OSPOD spolupracuje velice úzce se soudem, kdy se OSPOD řídí zákony jako je např. občanský soudní řád, trestní soudní řád ad. Např. OSPOD ve své činnosti je oprávněn v případě potřeby podávat k soudu návrh na vydání předběžného opatření dle §452 zákona zvláštního řízení soudní, kdy se jedná o tzv. rychlá předběžná opatření. Typickými znaky, kdy je nutné využít tento nástroj pomoci je, když se nezletilé dítě ocitne ve stavu nedostatku řádné péče, je nutné upravit jeho poměry, nařít aby bylo dítě umístěno do vhodného prostředí, na nezbytně nutnou dobu. Nedostatkem řádné péče se v této situaci rozumí, situace, kdy zde není osoba, která má právo o dítě pečovat, kdy je život dítěte, normální vývoj, nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen, nebo byl narušen. Dále OSPOD může za určitých podmínek podávat tzv. pomalá předběžná opatření, která jsou upravena v zákoně č. 292/2013 o zvláštních řízeních soudních.⁵³

3.2 Kolizní opatrovnictví

Základní úpravu pro všechny typy opatrovnictví, s nimiž se lze v českém právním řádu setkat, představuje § 466 a § 467 občanského zákoníku. Kolizní opatrovnictví dítěte v soudním řízení je užší výšečí z této obecné právní úpravy opatrovnictví. Předmětem kolizního opatrovnictví je úprava poměrů dítěte. Jedná se o právní institut z oblasti

⁵⁰ NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.

⁵¹ Občanský zákoník: novelizované znění : rejstřík : redakční uzávěrka ... Ostrava: Sagit, 2012-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-415-3.

⁵² §71 vyhlášky č. 37/1992 sb., ministerstva spravedlnosti České republiky o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

⁵³ MACKOVÁ, Alena. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016. Komentátor. ISBN 978-80-7502-122-9.

zastoupení člověka, z něhož vyplývá, že primární podstatou opatrovnictví je oprávnění i povinnost činit jménem jiného člověka právní jednání. Nemůže-li dítě zastoupit zákonný zástupce, nastoupí na jeho místo opatrovník či poručník dítěte. Opatrovníkem či poručníkem může být ustanoven OSPOD.⁵⁴ Nemusí to být však pravidlem a nabízí se tak možnost, aby se kolizním opatrovníkem dítěte stanovila jiná fyzická či právnická osoba (advokát, nezisková organizace ad.). Musí to být však za podmínky, že bude v řízení zastupovat a hájit zájmy dítěte.⁵⁵

Opatrovník je povinen řídit se základními činnostmi správních orgánů (vedení ke smíru, zjišťování skutečného stavu věci ad.). Pracovník se může pokusit o uzavření dohody mezi rodiči, obsahem dohody může být cokoli, co je spojeno s výchovou dětí. V případě hlubší kolize rodičů, která ohrožuje vývoj dětí, je možné rodičům doporučit návštěvu rodinné poradny či mediaci, která jim může být v případě nečinnosti uložena soudně.⁵⁶

Před soudním jednáním OSPOD zpravidla také činí pohovor s dítětem, kdy závisí na jeho posouzení, či je zastupované dítě schopno formulovat své vlastní názory a jakou míru věrohodnosti bude soud přikládat jeho výpovědi. Zákon OSPOD i občanský zákoník uvádí věkovou hranici 12 let, kdy je dítě schopno informace přijmout a sdělit svůj názor. Ústavní soud ČR konstatoval, že i dítě mladšího věku dokáže věrohodně vyjádřit svůj názor či přání.⁵⁷

Soud může po kolizním opatrovníkovi vyžadovat podání zprávy o poměrech dítěte, kdy v rámci této zprávy není povinností OSPOD získávat informace na základě provedení sociálního šetření v domácnosti a získávání informací o dítěti. OSPOD je dle zákona povinen soudu informace k soudnímu řízení poskytnout, nikoliv zajišťovat tzn., že opatrovník by měl soudu sdělovat informace, které již má

⁵⁴ Epravo.cz [online]. [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-rolu-kolizniho-opatrovnika-ditete-v-soudnim-rizeni-o-peci-respektive-o-uprave-pomeru-ditete-110853.html?fbclid=IwAR0ikgPvJYeKAg2JLh7Qu9kS3SGBm6ztbYKgvE23lo9aKNzh2p09GhrqHuA>

⁵⁵ ROGELAWICZOVÁ, Romana. Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu. Praha: Leges, 2019, s. 164. ISBN 978-80-7502-342-1.

⁵⁶ MATOUŠEK, Oldřich. Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3

⁵⁷ MATOUŠEK, Oldřich. Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny.

k dispozici z předchozího vedení spisové dokumentace.⁵⁸ Opatrovník by se měl držet kompetencí daných zákonem a měl by se vyvarovat role „detektiva“ či vyšetřujícího soudce.⁵⁹

Aktuálním tématem, v rámci kolizního opatrovnictví, je přenesení této funkce na jiný subjekt, tzn. zbavení této funkce OSPOD. Praktické provedení této změny je aktuálně v diskuzi. Může jít o vytvoření samotné profese kolizního opatrovníka (muselo by být vyřešeno, jak by byla tato činnost odměňována, zda by byla pod dohledem resortu ministerstva spravedlnosti, nebo MPSV, dále jak by byla zajišťována odbornost, její výkon ad.). Další variantou je udělení této funkce již existující profesi (např. advokacii) či by mohla vzniknout samostatná pozice notářského opatrovníka v rámci uzavírání dohod mezi rodiči. Dle názoru Romany Rogalewiczové by bylo nevhodnější ponechat výkon kolizního opatrovnictví obecním úřadům obcí s rozšířenou působností, ne však v rámci činnosti SPOD, ale vytvořením samostatného oddělení, kde by pracovali odborníci, kteří by byli specializováni na zastupování dětí v soudním řízení.⁶⁰

3.3 Náhradní péče

Náhradní péče je ukotvena především zákoně č. 89/2012 Sb. občanský zákoník, a ZSPOD.

NRP je poskytována dětem, o které z různých důvodů nemůže pečovat rodič. Výchova a péče o děti je především právem a povinností obou rodičů, avšak ne všichni rodiče se chtějí, nebo mohou o své děti náležitě starat. V případě, kdy nastane situace, kdy je dítě nezabezpečeno rodiči, je nutné hledat vhodnou formu náhradní péče. Tento úkol je jednou z činností OSPOD. Mezi formy náhradní rodinné péče, která je upravena občanským zákoníkem patří: poručnictví, pokud poručník o dítě osobně pečuje, svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounská péče (dále jen PP), pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PP na přechodnou dobu) a osvojení. ZSPOD je upraveno zprostředkování PP a osvojení, PP na přechodnou dobu, práva

⁵⁸ MATOUŠEK, Oldřich. Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ ROGELAWICZOVÁ, Romana. Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu. s. 164.

a povinnosti při výkonu PP, dohody o výkonu PP, státní příspěvek na výkon PP a dávky PP. Náhradní rodinná péče má vždy přednost před péčí o dítě v ústavní výchově.⁶¹ NRP je vnímána ve většině případů (kromě osvojení) především jako dočasné řešení, které umožní rodině stabilizovat svoji situaci natolik, aby byla schopna opět převzít plnou odpovědnost za péči o dítě. Současně s umístěním dítěte v NRP probíhá práce s rodinou. Dítě zůstává v kontaktu s rodiči, pokud je to možné. Ve chvíli, kdy není možné z nějakého důvodu zajistit NRP a dítě není právně volné k osvojení, OSPOD zajišťuje dítě náhradní péčí formou ústavní výchovy.⁶²

Poručenství

Tato forma NRP je ukotvena v občanském zákoníku §928 – 942. Poručníka jmenuje dítěti soud, který takto učiní za situace, kdy tu není žádný z rodičů, který má rodičovskou odpovědnost a vykonává ji vůči svému dítěti v plném rozsahu. Situace, kdy toto nastane, jsou především když: oba rodiče dítěte zemřeli, oba rodiče byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, výkon rodičovské odpovědnosti u obou rodičů byl pozastaven, rodičovská odpovědnost byla omezena, nebo byl omezen její výkon, a zároveň byl stanoven rozsah tohoto omezení, či jde-li o dítě nezletilých rodičů, případně jeden rodičů je nezletilý a druhý není znám, či v rodném listě uveden. V posledním případě většinou osobní péče o dítě náleží nezletilému rodiči, není-li soudem rozhodnuto jinak, poručník je jmenován v dalších nutných oblastech.⁶³

Svěření dítěte do péče jiné osoby

Tato forma NRP je ukotvena v občanském zákoníku §953 – 957. V případě, kdy o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník, bude dítě soudem svěřeno do péče jiné osoby. Rodičům zůstává zachována rodičovská odpovědnost k dítěti, jsou nadále jeho zákonnými zástupci, pokud není soudem určeno jinak. Soud dává, při svěřeni dítěte do péče jiné osoby, přednost osobě příbuzné, nebo dítěti blízké před jinou osobou, pokud to je v souladu se zájmy dítěte. Pečující osoba musí zaručovat záruku řádné péče, musí mít bydliště na území České republiky a musí se svěřením dítěte souhlasit.

⁶¹ MPSV [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

⁶² MATOUŠEK, Oldřich. Encyklopedie sociální práce. Portál, 2013, s. 466 – 467. ISBN 9788026203667.

⁶³ MPSV [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

Povinnosti a práva pečující osoby vymezuje soud, jedná se zejména o práva a povinnost o dítě osobně pečovat a při výchově vykonávat přiměřené povinnosti a práva rodičů. Jeho povinností je informovat rodiče dítěte o podstatných záležitostech týkajících se dítěte. Pečující osoba je povinna udržovat vztah dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Pokud soud nestanoví jinak, musí umožňovat styk rodičů se svěřeným dítětem. Rodičům stále náleží vyživovací povinnost k dítěti.⁶⁴

Pěstounská péče

Další formou NRP je PP, která je ukotvena v občanském zákoníku §958 – 973. Podmínky svěření dítěte do pěstounské péče jsou obdobné jako při svěření dítěte do péče jiné osoby. Dítě může být svěřeno do PP, jak jednotlivci, tak manželům, kteří se tak stanou společnými pěstouny. Manželství pěstounů nemůže být rozvedeno, dokud nebudou upraveny povinnosti a práva pěstounů po dobu po rozvodu.⁶⁵

Pěstoun se nestává zákonným zástupcem dítěte a nevzniká mu vyživovací povinnost k dítěti. Rodičům většinou zůstává v různé míře zachována rodičovská odpovědnost. Na rozdíl od péče jiné osoby stát zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte a přiměřenou odměnu pěstounům. PP je státem finančně podporována formou sociálních dávek (příspěvek při převzetí dítěte do péče, odměna pěstouna, příspěvek na potřeby dítěte, případně příspěvek na automobil). Výše příspěvku je závislá na věku, zdravotním stavu dítěte a počtu dětí v pěstounské rodině. Stát si ponechává kontrolní funkci nad výkonem péče, kterou vykonává prostřednictvím OSPOD. Sociální pracovníci těchto oddělení mají pěstounskou rodinu doprovázet, podporovat a dohlížet na kvalitu péče. Pěstounskou rodinu podporují také nestátní neziskové organizace.⁶⁶

Existuje více forem PP, nejvíce je u nás rozšířená tzv. dlouhodobá PP. Tato forma PP je většinou bez omezení doby trvání s předpokladem, že dítě zůstane v pěstounské rodině do zletilosti. Další formou PP je i PP na přechodnou dobu, kdy

⁶⁴ Občanský zákoník: novelizované znění : rejstřík : redakční uzávěrka ... Ostrava: Sagit, 2012-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-415-3.

⁶⁵ MPSV [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>.

⁶⁶ MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. Encyklopedie sociální práce., s. 466-467.

se k této formě přistupuje ve chvíli, kdy rodina není dočasně schopna o nezletilého řádně pečovat, avšak je pravděpodobné, že své poměry zlepší natolik, aby mohli dítě převzít zpět do péče.⁶⁷

Osvojení

Osvojení je ukotveno v občanském zákoníku §794 – 845, někdy se této formě NRP říká též adopce. Mezi osvojitelem a osvojencem vzniká vztah jako mezi rodičem a dítětem, taktéž mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vznikají vztahy příbuzenské. Osvojitelům vzniká rodičovská odpovědnost v plném rozsahu. Osvojením zanikají právní vazby dítěte vůči původní rodině. Osvojitelé mají právo změnit dítěti jméno a dítě získává jejich příjmení.⁶⁸ O osvojení rozhoduje soudu a zprostředkovávají jej OSPOD. O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu rodičů dítěte, případně osob, které jsou oprávněni dát souhlas za rodiče. Existují i skutečnosti, kdy není třeba souhlasu rodiče s osvojením (rodiče zjevně nemají zájem o dítě, nejsou schopni rozpoznat následky svého jednání, rodič se zdržuje na neznámém místě, rodič byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení). Pokud dítě osvojuje jeden z manželů, nemůže být rozhodnuto bez souhlasu manžela osvojitele, taktéž nemůže být rozhodnuto bez osobního souhlasu dítěte, pokud dosáhlo alespoň 12 let. Souhlas dítěte však není vždy nutně vyžadován, pokud by tento souhlas byl v rozporu se zájmy dítěte, či by dítě nebylo schopno posoudit důsledky souhlasu. Pokud dítě nedosáhlo požadovaného věku, dá jeho jménem souhlas jeho opatrovník, kterým je zpravidla určen OSPOD. Osvojitelem se může stát pouze svéprávná osoba, která nabyla zletilosti a která zaručuje díky svým vlastnostem, postojům apod., že bude dobrým rodičem pro osvojené dítě. Dále je nutné, aby mezi osvojencem a osvojitelem byl přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než 16 let. Ani osvojitelům, ani osvojenci, na rozdíl od pěstounské péče nenáleží žádné zvláštní dávky. Povinností osvojitele je také informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejdéle však do zahájení školní docházky.⁶⁹

⁶⁷ MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. Encyklopedie sociální práce., s. 477.

⁶⁸ Tamtéž, s. 477.

⁶⁹ MPSV [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>.

Ústavní péče

*„Dětem, které nemohou vyrůstat v rodinné prostředí, a to zejména dětem týraným, zanedbávaným, zneužívaným a ohroženým ve vývoji nevhodným sociálním prostředím, nebo dětem zdravotně postiženým, jsou poskytovány služby a zaopatření.“*⁷⁰

Zaopatřením se rozumí umístění dítěte do ústavní výchovy, kdy k tomuto se přistupuje tehdy, pokud jiná výchovná opatření nevedla k nápravě. V ústavní péči jsou děti s nařízenou ústavní nebo ochranou výchovou. Dále děti, které byly soudně svěřeny do péče ZDVOP a také děti, které byly do péče zařízení svěřeny rodiči, resp. osobami odpovědnými za výchovu dítěte. Soud je před nařízením ústavní výchovy povinen dokázat, že není možné dítěti zajistit formu NRP, či ho umístit do ZDVOP. NRP a ZDVOP mají vždy přednost před ústavní výchovou. Ústavní výchova by měla trvat po co nejkratší dobu, jde ji nařídit nejdéle na dobu 3 let, poté ji lze prodloužit, pokud důvody pro její nařízení stále trvají. Existuje 5 typů ústavní péče a to: ZDVOP, diagnostický ústav (dále jen DU), kojenecký ústav, domov pro osoby se zdravotním postižením (dále jen DOZP), dětský domov (dále jen DD), dětský domov se školou (dále jen DDS) a výchovný ústav.⁷¹ Jako značný problém u ústavní péče se ukazuje relativní chudost podnětů oproti běžnému životu v rodině. Ukazuje se, že těmto dětem chybí náležitý pocit kontinuity životního běhu, trvalosti mezilidských vztahů a pevné osobní identity. Chybí jim vzor chování běžný v rodinné struktuře. Dalším závažným problémem je ukončení trvání ústavní péče po dovršení 18let věku dítěte. Tím, že dítě nabyde zletilosti, nemusí vždy znamenat dostatečnou osobní zralost pro samostatný život ve společnosti. Období po ukončení ústavní výchovy je dobou, kdy nastává velké riziko vzniku sociálně patologického chování u ústavních dětí. Tato problematika bohužel není v České republice systémově dostatečně vyřešena.⁷²

⁷⁰ TRNKOVÁ, Lucie. Náhradní péče o dítě. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3.

⁷¹ Zákon č. 109/2002 sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění platném k 29.3.2002

⁷² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 159. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

Kuratela pro děti a mládež

Zásadní součástí SPOD je péče o děti, u nichž se vyskytují velmi vážné výchovné problémy, případně páchají i trestnou činnost. Sociální kuratela pro děti a mládež je legislativně ukotvena zákonem SPOD, který vymezuje osobní zaměření kurately v §31 ods. 2. v němž se odkazuje na situace ohrožení dítěte. V ZSPOD jsou tyto děti uvedené v §6 ods. c) a d). Klienti kurátorů jdou tedy děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající především v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin, nebo jde-li o děti mladší než 15let a spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky, nebo jinak ohrožují občanské soužití. Dále o děti, které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů, nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu.⁷³ Aby mohla být poskytována pomoc a podpora v rámci sociální kurately pro děti a mládež, je nutné, aby tyto skutečnosti trvaly po takovou dobu, nebo byly takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí, nebo mohou být či jsou, příčinou nepříznivého vývoje dětí. Sociální kuratela pro děti a mládež tedy nedopadá na všechny situace, kdy dítě např. zanedbává školní docházku či užívá návykové látky.⁷⁴

Kuratelu pro děti a mládež vykonává státní úředník, jemuž se říká kurátor pro děti a mládež.⁷⁵ Kurátor má poskytovat dítěti pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů s cílem umožnit mu začlenění do společnosti.⁷⁶ Jeho práce je založena na bezprostředním kontaktu s dítětem, jeho rodinou a spolupracujícími subjekty.⁷⁷ Dle zákona je povinen sledovat, jak tyto děti využívají volný čas, s kým se stýkají a také sledovat jejich projevy nesnášenlivosti a násilí. Kurátor dětem nabízí kvalitní volnočasové programy a snaží se bránit

⁷³ MACELA, Miloslav. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. Komentáře (Wolters Kluwer ČR).

⁷⁴ Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež. Na Poříčním právu 1, 128 01 Praha 2: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016, s. 249. Účelová neperiodická publikace. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka_pro_kuratoty_pro_deti_a_mladez.pdf?fbclid=IwAR2CboMqib31OcjDNDVE7M3p5SOBbMLYQJNcw7hXK77AcXh51YndEWenOyw

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ MATOUŠEK, Oldřich, KODÝMOVÁ, Pavla a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi. 2. Praha: Portál, 2010, s. 270. ISBN 978-80-7367-818-0.

⁷⁷ Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka_pro_kuratoty_pro_deti_a_mladez.pdf?fbclid=IwAR2CboMqib31OcjDNDVE7M3p5SOBbMLYQJNcw7hXK77AcXh51YndEWenOyw

pronikání nepříznivých vlivů na děti, jimi dosud nezasazené. Mimo jiné věnuje zvláštní pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní. V neposlední řadě se účastní trestních řízení vedených proti mladistvým.⁷⁸ Dle Oldřicha Matouška není kurátor vzhledem k množství případů, se kterými pracuje schopen kvalitně obsáhnout vše, co legislativa vyžaduje.⁷⁹

Kurátor pro děti a mládež prvotně musí být sociálním pracovník, z čehož vyplývají zásadní principy výkonu jeho práce. Můžeme je rozdělit do čtyř bodů, kdy primárním zájmem je zaměření na potřeby dítěte, dále participace a zplnomocňování nezletilého, celková koordinace případu nezletilého a odpovědnost pracovníka za zvolené postupy, nikoliv za výsledek.⁸⁰

⁷⁸ MACELA, Miloslav. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. Komentáře (Wolters Kluwer ČR).

⁷⁹ MATOUŠEK, Oldřich, KODÝMOVÁ, Pavla a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi, 2010. s. 270.

⁸⁰ Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka_pro_kuratoty_pro_deti_a_mladez.pdf?fbclid=IwAR2CboMqib31OcjDNDVE7M3p5SOBMLYQJNcw7hXK77AcXh5IYndEWENOy

3.4 Standardy kvality pro OSPOD

Zaměstnanci OSPOD jsou v souladu s novelou ZSPOD povinni řídit se Standardy kvality. V této souvislosti existuje u některých kritérií standardů také povinnost písemně vypracovat příslušné dokumenty, směrnice a metodiky.⁸¹ Tyto standardy jsou ukotveny ve vyhlášce č. 473/2012 sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD a jejich obsahová náplň je součástí přílohy č. 1 této vyhlášky. Jedná se o 14 okruhů Standardů. Cílem kritérií stanovených ve Standardech kvality, je nastavení holistického přístupu k problému, individuálního přístupu k péči o jednotlivé klienty v podobě multidisciplinárního přístupu, což znamená aktivní participaci sociálních pracovníků a spolupracujících subjektů. Výsledkem naplňování těchto kritérií je zvýšení kvality a vytvoření systematických a srovnatelných postupů poskytování sociálně právní ochrany mezi jednotlivými orgány OSPOD. OSPOD je za účelem naplnění některých standardů povinen zajistit veřejnou dostupnost daných informací. Standardy lze rozdělit do 6 oblastí. Standardy 1 - 3 se zaměřují na místní a časovou dostupnost agendy, na prostředí, pracovní podmínky a informovanost ve vztahu k cílovým skupinám agendy SPOD. Standard č. 4 se zabývá personálním zabezpečením, v rámci něhož se stanovuje počet zaměstnanců zajišťujících výkon SPOD a přiměřenou velikost správního obvodu, který spravují. Standardy 5 - 6 řeší přijímání a zaškolování nových zaměstnanců a jejich profesní rozvoj. Standardy č. 7 - 9 popisují principy a postupy práce při výkonu SPOD. Kladem je zde důraz na prevenci, respektování individuálních potřeb klientů, podporování jejich samostatnosti i motivace. Standardy č. 10 - 13 definují kontrolní mechanismy, postupy ve vedení spisové dokumentace a způsob vyřizování potencionálních stížností.⁸² Standard č. 14 se dotýká návaznosti výkonu SPOD na další služby, kdy SPOD dle potřeb klienta zprostředkovává a doporučuje klientům služby jiných FO či PO.⁸³

⁸¹ MPSV [online]. [cit. 2021-6-28]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/manual_OSPOD.pdf/71acde91-cbdd-36a4-7383-0a4c4552958a?fbclid=IwAR1j4ewbIIK5goxfONwPhRmFQ7NVOd2F1X9kSauQII8PeOrclSTJL96gCNs

⁸² Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, Ministerstva práce a sociálních věcí.

⁸³ MPSV [online]. [cit. 2021-6-28]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/manual_OSPOD.pdf/71acde91-cbdd-36a4-7383-0a4c4552958a?fbclid=IwAR1j4ewbIIK5goxfONwPhRmFQ7NVOd2F1X9kSauQII8PeOrclSTJL96gCNs

4 ETICKÁ DILEMATA SOCIÁLNÍ PRÁCE NA OSPOD

Velká část sociální práce se zabývá rozhodováním o tom, jak jednat v konkrétních případech, což zahrnuje činění morálních rozhodnutí.⁸⁴ Tato kapitola je v diplomové práci z důvodu, že ačkoliv se sociální pracovníci OSPOD musejí při výkonu SPOD držet legislativního rámce, neznamená to, že se při své činnosti nemohou dostat do situací, kdy je jejich rozhodování diskutabilní a náročné. Legislativní rámec, jak už bylo popsáno výše v kapitole 2. Diskurzivní rámec praxe, může omezovat vytváření žádoucích změn v životní situaci klienta a může tedy nastat situace, kdy se sociální pracovník dostane do situace, kdy mu legislativní rámec určuje, jak má například postupovat, ale k vhodnému řešení klientovi situace není tento postup nejvhodnějším řešením. Sociální pracovník může být tedy při výkonu SPOD postaven před etickou otázkou, problémem, či dilema, nehledě na to, že je jeho celá činnost ohraničena legislativním rámcem. Naopak může být povinnost dodržovat legislativní rámec příčinou vyvstání této situace.

Etické dilema nastává, když sociální pracovník stojí před volbou mezi dvěma stejně nevídanými alternativami, které mohou zahrnovat konflikt jeho morálních zásad, a není jasné, která volba bude správná. Dále se sociální pracovník může potýkat s etickými problémy, když sociální pracovník stojí před situací, která zahrnuje obtížné morální rozhodnutí. Ve výkonu sociální práce může tedy nastat situace, která má pro jednoho jasné řešení, pro druhého je etickým problémem (obtížné rozhodování, kdy je však jasné, co by mělo být učiněno), případně dilematem pro třetí osobu (zdá se, že v řešení dané situace neexistuje žádné východisko). Toto záleží na tom, jak sociální pracovník na situaci nahlíží, jak prožívá činění morálních rozhodnutí a jakým způsobem aplikuje své etické principy.⁸⁵

⁸⁴ MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. Brno: Marek Zeman, 2004. s. 77 - 83. ISBN 80-903070-1-9.

⁸⁵ BANKS, Sarah. Ethics and Values in Social Work. 1. London: Macmillan International Higher Education, 1995. s. 11 - 12. ISBN 9780333609194.

Dle Sarah Banks vyvstávají v sociální práci 3 etické otázky, z kterých se často stávají etické problémy a dilemata. Jedná se o otázky:

- **otázky týkající se individuálních práv jedince a blahobytu** – jedná se o rozhodování mezi klientovým právem na činění vlastního rozhodnutí a volby a povinností sociálního pracovníka k podporování blaha klienta⁸⁶
- **otázky týkající se veřejného blaha** – jedná se o komparování mezi právy a zájmy jiných osob než uživatele, odpovědnosti sociálních pracovníků k jejich zaměstnavatelům a společnosti a podporování největšího možného dobra největšímu počtu lidí⁸⁷
- **otázky týkající se nerovnosti a strukturálnímu útlaku** – jedná se o vyvážení odpovědnosti sociálního pracovníka čelit nátlaku a pracovat na změnách v politice zaměstnavatele a ve společnosti⁸⁸

Ačkoliv je patrné, že tato kategorizace je umělá, a neodpovídá přesně složitosti problému v každé kategorii a jejich provázanosti, může být užitečným výchozím bodem pro zkoumání otázek hodnot a etiky v praxi sociální práce. Často dochází ke konfliktům mezi právy, povinnostmi a zájmy uvnitř i mezi uvedenými kategoriemi sociálních otázek.⁸⁹

Libor Musil ve své publikaci uvedl konkrétní dilemata pracovníků OSPOD s tím, že dilema popisuje jako výsledek napětí mezi snahou jednat v souladu s přijatým morálním ideálem a potřebou přizpůsobit jednání vůči klientům a pracovním podmínkám zaměstnavatele. Libor Musil popisuje tato dilemata:⁹⁰

- **Dilema mezi poskytováním služby většímu počtu klientů nebo zachování služeb** – pracovníci se potýkají s nepřiměřeným počtem klientů, s čímž souvisí dilema, jakým způsobem reagovat na jejich problémy. Kdyby měli adekvátně reagovat na každého klienta s tím, že by počet klientů byl příliš velký, schopnost sociálního pracovníka vstřícně reagovat, by se vytratila, protože

⁸⁶ BANKS, Sarah. Ethics and Values in Social Work, s. 12.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž, s. 13.

⁹⁰ MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. s. 77 - 83. ISBN 80-903070-1-9.

na další klienty by nezbyl čas. Sociální pracovníci tomuto dilematu čelí zcela bezprostředně jen zřídka, jelikož příchod takovéto situace dokáží účinně oddalovat, kdy například v případě potřeby kvalitu svých služeb účelně sníží.⁹¹

- **Dilema mezi komplexností a zjednodušováním cílů práce s klientem** – toto dilema vyplývá z nejasností cílů sociální práce, kde ani nejjednodušší cíl nemůže být jednoznačný a jasný. Cíle veřejných služeb vyjadřují tzv. hrubé kontury ideálu, kdy cíl bývá vymezen jen rámcově, aby si s ním různé části veřejnosti mohli spojovat vlastní idealizované představy. Pracovníkům poskytujícím službu nezbyvá tedy než si rámcový cíl konkretizovat po svém. Pracovníci mnohdy čekají na „prováděcí předpisy“ a „metodické vedení“ příslušného nadřízeného orgánu. Pracovníci si mohou zpřesnit nejasné cíle programu podle svého a mohou tak být oceněni za svou samostatnost, ale také může dojít ke kritice, kdy zpřesnění cílů bude nadřízenými orgány označeno za nevyhovující. Z nejasností cílů mohou být také označovány rozdíly v očekávání subjektů, které jsou zainteresovány do poskytování služeb.⁹²
- **Dilema mezi rozhodnutím zasáhnout nebo nezasáhnout** - toto dilema nenastává v případě, že postupy jsou předmětem soudního jednání nebo disciplinárního řízení, ale nastává v případě, kdy je přímou součástí práce sociálního pracovníka. Sociální pracovníci ve své činnosti rozhodují často o osudu celé rodiny, kdy svým zásahnutím mohou ublížit i pomoci, stejně tak mohou ublížit, či pomoci, když nezasáhnou. Pohybují se na pomyslné kladině, kdy se při řešení svěřeného případu musí vyvarovat dvou chyb. Musí se vyvarovat jednání na základě falešného poplachu, kdy by jejich jednání vedlo k nesprávnému, případně i neoprávněnému zásahu. Nesmí se však dopustit ani nedbalosti, kdy by jejich činností nesprávně nezasáhli. V činnosti OSPOD se může například jednat o rozhodování o odebrání dítěte z rodiny, kdy se sociální pracovník může snažit vyloučit riziko, že se dítěti/klientovi něco stane, kdy je pravděpodobné, že zasáhne neoprávněně a dítě odebere, ačkoliv to není nezbytně nutné. Opačně se může pracovník snažit vyhnout

⁹¹ MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. s. 61 - 76

⁹² Tamtéž, s. 47 – 60.

situaci, kdy by došlo k neoprávněnému odebrání dítěte, čímž může způsobit to, že dítě zůstane v prostředí, kde mu je ubližováno. Na pomyslné kladině se pracovník může udržet tehdy, kdy uvážlivě a svědomitě posuzuje každý případ individuálně. Ideální je, pokud zaměstnavatel/organizace posuzuje zasáhnutí i nezasáhnutí za rovnocenné možnosti řešení, kdy je možné diskutovat včasné o důsledcích obou chyb. To se však neděje, jelikož běžně bývá zaměstnavatel/organizace k jedné z chyb shovívavější, zatímco vůči druhé je ostražitější.⁹³

- **Neutralita nebo favoritismus** - v tomto případě pracovníci vymezují vlastnosti, podle níž rozlišují klienty do kategorií a následně jim podle těchto kategorií věnují rozličnou pozornost. Může být pravidlem, že jsou při tomto dělení ovlivněni předsudky, které má k těmto klientům společnost. Dělení klientů do kategorií může být ovlivněno třemi typy předsudků. Jedná se o předsudky, které plynou ze sympatií, nebo antipatií k vlastnostem daného klienta, dále může pracovník vycházet z představ o tom, kdo je a kdo není sociálně hodnotný klient a v neposlední řadě může pracovník vycházet z toho, že budou někteří klienti na uplatněnou intervenci reagovat lépe než jiní. Rozlišování na základě předsudku se dostává do konfliktu s legitimními principy fungování sociální práce. Důvodem tohoto konfliktu je, že se od sociálních pracovníků v moderní společnosti očekává neutralita, kdy za stejných podmínek budou ke všem přistupovat stejně. Tento požadavek tedy není možné ignorovat, ale i přesto někteří sociální pracovníci v mnoha situacích jednají v jeho rozporu. V takovém případě se může jednat o dvě možnosti, kdy je pro ně porušování požadavku neutrality prospěšné, nebo se pracovníkům daří jeho naléhavost ztlumit. K řešení tohoto dilematu je možné přistoupit dvěma způsoby. Za první, je možné nerozlišovat podle předsudků a klienty rozlišovat výhradně na základě individuality jejich situace, případně na základě jejich zákonem předepsaných oprávnění. Druhá možnost je, že pracovník bude přesvědčovat sám sebe, že předsudky, kterými jsou

⁹³ MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. s. 137 - 147.

klienti rozlišováni, jsou pravdivé a jejich uplatňování je korektní a ve svých důsledcích přináší společnosti dobro.⁹⁴

- **Jednostrannost nebo symetrie ve vztahu s klientem-** sociální pracovníci se mohou často setkávat s problematikou, zda klienta usměrňovat dle svých představ, nebo ho respektovat jako svého partnera v procesu. Dilematem, zde nastává střet mezi kontrolou, autoritou, nebo monologem a péčí, podporou, pomocí nebo dialogem. Kontrola, autorita nebo monolog jsou definovány jako jednostranné ovlivňování klienta a podpora, pomoc nebo dialog představují symetrický vztah mezi klientem a pracovníkem. Dle poznatků z dosavadního výzkumu se rozhodování mezi těmito dilematy týká 4 témat:
 - Volba způsobu komunikace mezi klientem a pracovníkem.
 - Ohraničení klientova problému.
 - Vliv pracovníka na jednání klienta.
 - Úloha pracovníka při zajištění rovnováhy mezi klientovým očekáváním a očekáváním sociálního prostředí.⁹⁵

Součástí tohoto dilematu může být rozlišování mezi tzv. pomocí a kontrolou. Sociální pracovníci jsou vystaveni riziku pomáhání a s tím spjaté přiměřené míře moci, na které je organizována pomoc závislá.⁹⁶ Vztah založený na moci velmi ohrožuje svobodu a svobodnou vůli jedince. Vznik a výskyt mocenských vztahů je se sociální prací úzce spjat.⁹⁷ Je nezbytné, aby pracovník uměl s mocí zacházet, aby ji užíval účelově a spravedlivě a byl její užití schopen klientovi objasnit, případně si užívání moci obhájit.⁹⁸ Při pomáhání je moc důležitá, jelikož klient je bezmocný už jen tím, že něco potřebuje a pracovník je mocný tím, že klienta zplnomocňuje. Mocenská pozice pracovníků ovlivňuje způsob poskytování pomoci a vyvolává u klientů

⁹⁴ MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. s. 77 - 89.

⁹⁵ Tamtéž, s. 90.

⁹⁶ BAŠTECKÁ, Bohumila. Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy. Praha: Grada, 2005. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0708-X.

⁹⁷ EMMERICH, V., 2016. Soziale Arbeit zwischen Hilfe und Kontrolle. Eine Analyse mithilfe Foucaults Machttheorie. GRIN Verlag. 21 S. ISBN 978-3-668-20373-0.

⁹⁸ KAPPL, M., 2008. Ericksoniánské přístupy a dilema moci. In: JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M. (eds). Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce Sociální práce mezi pomocí a kontrolou. Hradec Králové: Katedra sociální práce a sociální politiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Gaudeamus, s. 56-76. ISBN 978-80-7041-118-6.

odstup a nedůvěru, ale v některých případech je její užití nutné, jelikož usnadňuje jednání s klienty.⁹⁹ Sociální pracovníci často čelí nelehkému úkoly, kdy je nutné klienta donutit k určité změně chování. Zde se pracovníci rozhodují, zda využijí mocenské prostředky. V určitých situacích musí jedna proti vůli klienta z pozice úřední moci.¹⁰⁰ Pracovníci OSPOD mají v tomto případě výhodu moci a pravomocí institucionálně přidělených, jejíž nevýhodou však je, že má pracovník ztížené podmínky pro to, aby se stal klientovým důvěrníkem.¹⁰¹ Společnost akceptuje, že pracovníci OSPOD za určitých podmínek odebírají děti z rodinného prostředí, provádějí sociální šetření v bydlíštích klientů, získávají informace od dalších institucí a činí další nepopulární úkony, které působí společensky negativně. Tyto represivní úkony jsou však v některých krajních případech nutné, neboť vedou k ochraně zájmů klienta.¹⁰²

- **Procedurální nebo situační přístup** – toto dilema souvisí s tzv. administrativním přístupem, kdy kritici s tímto termínem spojují představu úředníka, který si plete člověka se spisem, nebo s kolonkou ve formuláři. Procedurálním přístupem se v tomto případě rozumí aplikace předem připravených řešení problémů klienta. Situačním přístupem se označuje tzv. „ušití řešení na míru“, tak aby odpovídalo individuálním okolnostem života klienta. Řešení dilematu výrazně ovlivňuje možnost profesionální práce v byrokratických organizacích. Záleží na tom, zda se od pracovníka očekává, že bude problém klienta řešit, dle oficiálních návodů a metod, nebo že se k jeho řešení postaví jako profesionál, který s využitím své odborné kompetence sám určí směřování daného případu k jeho vyřešení. Libor Musil se domnívá, že řadový pracovníci, kteří jsou vedeni svými poznatky, zkušenostmi, názory a zájmy mohou v rámci libovolné

⁹⁹ KOPŘIVA, K., 2006. Lidský vztah jako součást profese. 5. vydání. Praha: Portál. s. 147. ISBN 80-7367-181-6.

¹⁰⁰ KAPPL, M., 2008. Ericksoniánské přístupy a dilema moci. In: JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M. (eds). Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce Sociální práce mezi pomocí a kontrolou.

¹⁰¹ KOPŘIVA, K., 2006. Lidský vztah jako součást profese. s. 147.

¹⁰² KAPPL, M., 2008. Ericksoniánské přístupy a dilema moci. In: JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M. (eds). Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce Sociální práce mezi pomocí a kontrolou.

procedury, uplatnit určité prvky situačního přístupu. Záleží pouze na nich, zda tak učiní. Avšak jsou to právě řadoví pracovníci, kterým procedurální přístup z řady důvodů vyhovuje, tedy možnost jednat situačně využívají méně než by bylo možné. Situační přístup tedy mohou pracovníci využívat, chtějí-li získat status profesionálů, a vyhýbat se mu mohou tehdy, chtějí-li učinit přijatelnou pracovní zátěž a vyrovnat se s neurčitostí své pracovní situace. V České republice je situačně zaměřená praxe velmi ojedinělá a politický či ekonomický nátlak to těžko může ovlivnit. Je tedy otázkou, zda bychom měli nalézt kroky, jak dosáhnou situačního, individuálního přístupu v organizacích, kde je ho nejvíce potřeba.¹⁰³

¹⁰³ MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. s. 110 – 127.

II. Empirická část

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Tato část diplomové práce popisuje, jak bude základní výzkumná otázka (dále jen ZVO) zkoumaná: „**Jak pracovníci vybraného OSPOD vnímají dopady legislativního rámce na praktickou realizaci jejich činnosti v přímé práci s klienty?**“. Bude zde definován cíl výzkumu, popsána metoda sběru dat a výběr participantů. Budou využívána data, která byla získána kvalitativní metodou výzkumu, konkrétně metodou IPA, s využitím polostrukturovaných rozhovorů, které byly na základě této metody vytvořeny, kdy komunikační partneři tvořili zaměstnanci OSPOD mající zkušenost s legislativním rámcem pro výkon SPOD. Získaná data budou poté analyzována, taktéž pomocí metody IPA. V závěru budou popsány získané výsledky výzkumu.

5.1 Cíl výzkumu a základní výzkumná otázka

Cílem výzkumu je zodpovědět základní výzkumnou otázku, která byla vybrána tak, aby reflektovala téma diplomové práce a odpovídala požadavkům zvolené metody. Dle Smith a Osborn ZVO se v metodě IPA dotazuje, jak jednotlivec, či skupina vnímají nebo prožívají případnou situaci, s kterou se setkávají a jaký jí připisují význam. Z pravidla nevychází z teoretického rámce tématu, i přesto, že může teorie napomoci k identifikaci tématu, které ještě nebylo prozkoumáno. Může také poskytnout informace o budoucích respondentech výzkumu. V IPA je ZVO primárně zaměřena fenomenologicky na pochopení zkušenosti jedince a významu této zkušenosti.¹⁰⁴ V této diplomové práci je ZVO zvolena, jak je již uvedeno na začátku kapitoly 5 takto: „**Jak pracovníci vybraného OSPOD vnímají dopady legislativního rámce na praktickou realizaci jejich činnosti v přímé práci s klienty?**“.

¹⁰⁴ ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita, s. 9 – 44, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

5.2 Metoda sběru dat

V rámci zkoumané oblasti byla vybrána forma kvalitativního výzkumu, kdy byla zvolena metoda IPA. Tato metoda se zabývá podrobným zkoumáním životních zkušeností člověka. Jejím cílem je provést toto šetření takovým způsobem, aby nebyla zkušenost vyjádřena kategoricky, ale individuálně.¹⁰⁵ Tím pádem poskytuje více prostoru pro kreativitu a svobodu výzkumného procesu. IPA vede k porozumění zkušenosti člověka na idiografické úrovni, kdy se zaměřuje na to, jaký význam přisuzuje své zkušenosti určitý člověk v určitých podmínkách, či za určité situace a jaká je podoba tohoto procesu nabývání na významu.

Teoretická pozice IPA je zakotvena ve 3 ovlivňujících prvcích a to ve fenomenologii, hermeneutice a idiografickém přístupu. Fenomenologie se projevuje v souvislosti s hledáním individuální, a tedy jedinečné zkušenosti člověka, a jeho žité zkušenosti, a prozkoumáváním toho, jakým způsobem je svět zažíván konkrétními lidmi, v konkrétním kontextu a čase. Je tedy patrné, že žitá zkušenost je klíčovým termínem v IPA. Jsou zde důležité také výzkumníkovy prekoncepce, které jsou nezbytné k tomu, aby bylo možné zformulovat, jaký význam má daná zkušenost pro participanta výzkumu. Zkušenost je tedy v rámci IPA výsledkem společného sdílení výzkumníka a participanta.¹⁰⁶

Další součástí výzkumného procesu je dvojitá hermeneutika a práce s hermeneutickým kruhem. Hermeneutickým kruhem se rozumí takový druh interpretace, kdy abychom porozuměli jednotlivým částem, musíme se zaměřit na celek a abychom rozuměli celku, musíme se zaměřit na jednotlivé části.¹⁰⁷ Jedná se tedy o dynamický vztah mezi částmi a celkem na různých úrovních. Dvojitou hermeneutikou se rozumí to, že výsledek analýzy pochází ze společného úsilí výzkumníka a participanta, kdy participant se snaží porozumět své zkušenosti s daným fenoménem a zároveň výzkumník se snaží porozumět tomu, jakým způsobem

¹⁰⁵ SMITH, Jonathan A., Paul FLOWERS a Michael LARKIN. Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research. Los Angeles: SAGE, 2009. ISBN 978-1-4129-0833-7

¹⁰⁶ ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. s. 9 – 44.

¹⁰⁷ SMITH, Jonathan A., Paul FLOWERS a Michael LARKIN. Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research. str. 27 -28.

k tomuto participant dospěl.¹⁰⁸ Třetím ovlivňujícím prvkem je idiografický přístup, který vychází z toho, že metoda IPA funguje na dvou úrovních. Za první, je zde závazek na konkrétní se zaměřování, důrazu na detail a tedy hloubkovou analýzu, z čehož vychází, že analýza musí být důkladná a systematická. Za druhé, je zde závazek na konkretizaci, kdy tato metoda musí pochopit, jak chápe určité zážitky konkrétní člověk, v konkrétním kontextu. Tím pádem, IPA využívá nespočetné, specificky vybrané a pečlivě zapadající vzorky a může nabídnout velice efektivní využití případové analýzy.¹⁰⁹ Z tohoto vychází, že IPA začíná detailním prozkoumáním jednoho případu, kdy v tomto pokračuje do doby, než dosáhne daného stupně porozumění, nebo interpretačního tvaru, a až poté přechází k analýze dalšího případu.¹¹⁰

¹⁰⁸ ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. s. 9 - 44

¹⁰⁹ SMITH, Jonathan A., Paul FLOWERS a Michael LARKIN. Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research. str. 29.

¹¹⁰ ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. str. 12.

5.3 Výzkumné oblasti

Ve vybrané metodě IPA můžeme nalézt oblasti, na které se v rámci sběru dat můžeme dotazovat. Otázky, které byly využity při polostrukturovaných rozhovorech byly vytvářeny na základě oblastí, které popsali Johnatan A. Smith, Paul Flowers a Michael Larkin. Jedná se o tyto oblasti: deskriptivní, narativní, strukturální, kontrastní, hodnotící, cirkulární a porovnávací. K těmto oblastem byly přiřazeny odpovídající výzkumné otázky, viz tabulka č. 1.¹¹¹

Tabulka č. 1- výzkumné otázky

Deskriptivní	Prosím, povězte mi, co je pro vás legislativní rámec, který berete v potaz při výkonu práce. Prosím, popište mi, jak podle vás ovlivňuje legislativa to, co děláte v práci?
Narativní	Můžete nějak popsat, jak se měnilo vaše vnímání dopadů legislativy?
Strukturální	Dají se rozdělit postupy do fází podle vlivu legislativy?
Kontrastní	Popište mi, prosím, jak to vypadá, když je postup hodně ovlivněný legislativou a když ovlivněný není vůbec.
Evaluativní	Jaké to je pro vás být takto v práci ovlivňován legislativou?
Cirkulární	Co si myslíte, že si kolegové myslí o tom, jak dodržujete legislativní nařízení? Co si myslíte, že si nadřízení myslí o tom, jak dodržujete legislativní nařízení?
Komparativní	Jak by to asi vypadalo, kdyby to, co v práci děláte, nebylo nijak omezeno nebo upraveno zákonem?

¹¹¹ ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. str. 60.

5.4 Popis výzkumného souboru

Na základě metody IPA byl vzorek vybrán účelově, tak aby byl homogenní. Bylo pracováno s malým počtem respondentů, tak aby analýza zkušeností mohla být detailní. Zároveň, díky zvolenému tématu byl jednoduše zúžen výběr respondentů na zaměstnance OSPOD, kdy byli vybráni 4 pracovníci, reprezentující všechny oblasti, kterými se OSPOD zabývá. Jednalo se o 2 pracovníky z oddělení péče o dítě, jednoho pracovníka oddělení náhradní rodinné péče a jednoho pracovníka kurately pro děti a mládež. Respondenti byli vybráni z městského úřadu obce s rozšířenou působností v České republice, jehož správní obvod činní více než 70 obcí. V rámci dodržování etických principů bylo s daty nakládáno tak, aby respondenti nemohli být identifikovatelní. Respondenti tedy byli udrženi v anonymitě, kdy v práci není cíleně uvedeno, na jakém městském úřadě jsou pracovníci zaměstnáni a jejich jména jsou změněna. Výzkumu se účastnily 4 ženy, které jsou v rámci analýzy dat označovány jako: Kamila, Anna, Anežka, Jitka. Anežka má praxi 7 let na oddělení péče o dítě. Jitka má 3 roky praxe na stejném oddělení jako Anežka, přičemž 1 rok své praxe vykonávala na OSPOD v jiném kraji. Kamila má praxi 1 rok na oddělení péče o dítě a 1 rok na oddělení náhradní rodinné péče. V neposlední řadě Anna má praxi 4 roky jako kurátor pro děti a mládež.

Tabulka č. 2. - Základní charakteristika respondentů

Jméno	Věk	Oblast působení
Kamila	26	Oddělení náhradní rodinné péče
Anna	34	Kurátor pro děti a mládež
Jitka	26	Oddělení péče o dítě
Anežka	48	Oddělení péče o dítě

5.5 Sběr dat

S respondenty bylo hovořeno v listopadu 2021. Na základě cíle diplomové práce byla zvolena kvalitativní výzkumná metoda a ke sběru dat byly využity polostrukturované rozhovory. Před zahájením výzkumu jsem požádala kolegyni, aby se mnou vyzkoušela rozhovor na dané téma s připravenými základními otázkami, díky čemuž jsem následně byla schopna zamyslet se nad možnými doplňujícími otázkami, tak aby korespondovaly s cílem výzkumu.

Respondenti byli vybíráni prostřednictvím metody záměrného výběru. Respondenti byli s dostatečným časovým předstihem osloveni přímo na jejich pracovišti, kdy jim bylo sděleno, čeho se diplomová práce týká, jaký je její cíl a jakým způsobem by rozhovor probíhal. Respondentům byl dán čas na promyšlení své participace, kdy po jejich odsouhlasení účasti, jim byl předán informovaný souhlas (viz. příloha č.1). Rozhovory byly v délce cca 30 – 50 min., kdy byly uskutečněny v místě pracoviště respondentů osobní formou. Rozhovory byly v průběhu sběru dat nahrávány na mobilní telefon a následně doslovně přepsány na počítači.

5.6 Etika výzkumu

Povinností výzkumníka je ochraňovat účastníky před ujmom a brát v potaz jejich práva. Je potřebné vytvořit si etické rutiny během výzkumu, prostudovat etický kodex daného oboru a s postupem zkoumání promýšlet a posuzovat, jaké jsou etické dimenze jeho jednání. V rámci každého výzkumu je nutné zabývat se určitými etickými otázkami. Je nutné zvažovat důsledky zkoumání, zejména uveřejnění jeho závěru. Etické zásady výzkumu jsou formulovány v rovině principů, kdy se jedná o obecné principy, s kterými se může výzkumník konfrontovat, nejedná se však o přesná pravidla. Každý výzkumník je povinen zvažovat všechny etické aspekty jeho výzkumu.¹¹² Etické principy můžeme rozlišovat např. do 3 základních rovin:

1. Vliv výzkumníka na výzkumné pole a jeho zpětné ovlivnění polem.
2. Ochrana účastníků výzkumu.

¹¹² ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

3. Ochrana výzkumníka.¹¹³

Do první roviny můžeme zařadit např. publikování výsledků studie, kdy může nastat nesoulad mezi výzkumníkem a např. organizací, které se výzkum týká. V rámci výzkumu je nutné dbát na dodržování základních etických zásad, jako je např. úcta k lidem, snaha konat dobro a nekonat zlo. Další z podstatných etických aspektů je důvěryhodnost výzkumníka, od čehož se odvíjí celková kvalita kontaktu mezi výzkumníkem a účastníky. Dále také např. střet zájmů, ke kterému může často dojít např. při terénním výzkumu. Dalším etickým principem je empatická neutralita, která znamená, že by výzkumník měl vůči účastníkům výzkumu projevovat zájem, účast a porozumění, a k zjištěným informacím, by měl být neutrální.¹¹⁴ V rámci tohoto výzkumu byla udržena anonymita organizace, v rámci které byl výzkum prováděn, tedy publikování výsledků by nemělo nijak ovlivnit její činnost. Důvěryhodnost výzkumníka byla zajištěna tím, že komunikační partneři se dlouhodobě s výzkumníkem znají, tedy v něj mají důvěru. Emoční neutralita byla zajištěna tím, že výzkumník danou činnost vykonává, tedy se umí vcítit do pozice, ve které se komunikační partneři při výkonu jejich zaměstnání dostávají.

Do druhé roviny řadíme souhlas s účastí na výzkumu, kdy respondent výzkumníkovi udělí informovaný souhlas, z něhož je patrné, že rozumí povaze a důsledkům výzkumu a je si vědom rizik, kladů i negativ, které pro něj z účasti na výzkumu plynou. Účast respondenta je vždy dobrovolná a respondent má vždy možnost svůj souhlas odvolat. Dále sem patří ochrana soukromí a osobních údajů účastníka výzkumu, kdy respondenta výzkumník dopředu informuje, kdo a za jakým účelem bude mít přístup k získaným informacím. Výzkumník je povinen zajistit, aby k získaným datům měli přístup pouze oprávněné osoby, a aby byly využity pouze k danému účelu. Musí být zaručena ochrana soukromí a osobních údajů účastníka výzkumu tak, aby nemohlo v důsledku porušení těchto etických zásad dojít k újmě účastníka. Je potřeba, aby byla získávána pouze nutná data a nedocházelo k většímu narušení soukromí.¹¹⁵ Tento etický princip byl naplněn tím, že respondentům byl

¹¹³ MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006, ISBN 8024713624, s. 277-280.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu, s. 280-284.

dopředu sdělen důvod uskutečňování rozhovorů, cíl výzkumu, i ZVO, kdy následně byli dotázáni, zda chtějí na výzkumu participovat. Všichni respondenti s účastí souhlasili, a jako stvrzení jejich účasti podepsali informovaný souhlas.

Třetí rovinou jsou etická pravidla chránící výzkumníky, kam patří např. ochrana hranic kontaktu s účastníky výzkumu, kdy stejně tak, jako účastník má právo odmítnout účast na výzkumu, má stejné právo z opačného úhlu pohledu výzkumník. Pokud se výzkumník např. cítí v nějaké situaci příliš nejistý, nebo z ní nemá dobrý pocit, je eticky správné nepokračovat dále v daném tématu a přiměřeně ho ukončit. Dále stejně tak jako má respondent právo na ochranu soukromí a osobních údajů, spadá toto právo i na výzkumníka.¹¹⁶ Tento princip byl naplněn tím, že respondenti byli na začátku rozhovoru upozorněni, že pokud se budou cítit v průběhu rozhovoru nekomfortně, nebudou chtít na nějakou otázku odpovídat, či podobně, mohou toto sdělit a jejich sdělení bude adekvátně reflektováno, a kdykoliv na jejich přání může být rozhovor ukončen.

5.7 Limity výzkumu

Při provádění výzkumu kvalitativní formou nejsou na začátku stanoveny základní proměnné, ani nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumné téma není závislé na teorii, kterou již předtím někdo vybudoval.¹¹⁷ Jedná se tedy o proces hledání porozumění založeného na různých metodách zkoumání jevu. Je prováděn v přirozených podmínkách, kdy na začátku zkoumání určujeme základní výzkumné otázky nebo základní výzkumnou otázku, kdy tyto se v průběhu sběru dat mohou modifikovat nebo doplňovat o další otázky. Výzkumník se snaží získat a analyzovat největší možné množství informací, které pomáhají k vyjasnění výzkumných otázek.¹¹⁸ Logika této metody je tedy induktivní, kdy po nasbírání dostatečného množství dat, začíná výzkumník hledat pravidelnosti, které se zde vyskytují, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně další oporu v datech. Výstupem je formulování nové hypotézy či teorie.¹¹⁹ Předností této metody je mimo jiné získávání podrobného popisu

¹¹⁶ MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu, s. 288-287.

¹¹⁷ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.

¹¹⁸ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005, s. 49-52. ISBN 8073670402.

¹¹⁹ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.

a vzhledu při zkoumání, studování procesů a dobré reagování na aktuální situaci a podmínky. Jako nevýhodu je možné uvést např. časovou náročnost analýzy dat a jejich sběru¹²⁰ a to, že hypotézy, případně teorie, které vznikly jako výstup, není možné zobecňovat. Znamená to tedy, že jsou platné pouze pro vzorek, na kterém byla data získána. Výzkumníci na toto musí myslet a je potřeba, aby se vyvarovaly výroků zobecňující uvedená tvrzení.¹²¹

5.8 Proces analýzy

Smith, Flowers a Larkin upozorňují na to, že není správný, nebo špatný způsob analýzy a podněcují výzkumníky v kreativním přizpůsobení metody IPA svým záměrům. Dále nabízí začátečníkům osnovu, která je strukturovaná a jednoznačná a napomáhá tak zmírnit případnou úzkost, která může vyvstat v průběhu analýzy mnohoznačného zkoumaného materiálu. Díky ní, je pak možné osvojit si dovednosti pro osamostatnění se a kreativní uzpůsobení metody IPA vlastnímu výzkumu. Dle výše uvedených autorů lze analytický proces IPA uvést následovně:¹²²

1) Reflexe výzkumníkovi zkušenosti s tématem výzkumu - toto je možné vnímat jako bezpodmínečnou fázi analytického procesu. Není to pouze sebereflexe své vlastní motivace pro práci s vybraným tématem, ale i vlastní prekoncepce daného tématu. Objevuje se zde několik způsobů, jak reflexi praktikovat:

- Dialog sama se sebou, ke kterému je možné využít techniku „prázdné židle“ z gestalt terapie, nebo může vést výzkumník vnitřní dialog sám se sebou a významné body této sebereflexe si zaznamenat.¹²³
- Výzkumník může požádat například kolegu, aby si s ním rozhovor na dané téma vyzkoušel, což může pomoci nalézt myšlenky spojené s tématem.¹²⁴

¹²⁰ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.

¹²¹ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.

¹²² ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy, s. 16.

¹²³ Tamtéž. s. 16-17

¹²⁴ Tamtéž

- 2) **Čtení a opakované čtení** - tento krok směřuje k prohloubení zájmu o zkoumaná data. Cílem je, aby se výzkumník vcítil do respondenta a jeho prožívání daného jevu.¹²⁵
- 3) **Počáteční poznámky a komentáře** - jedná se o část analýzy, která je nejdetailejší a je zde potřeba, aby výzkumník byl otevřen vůči získaným datům. Výzkumník se snaží v textu zachytit, co je významné a zajímavé. Své poznámky může uvádět po stranách textu. Neexistují zde pravidla, na co se v daných komentářích má výzkumník zaměřit. Cílem je tedy vytvoření komplexních a detailních poznámek k datům mající popisnou povahu, tudíž jsou v symbióze s fenomenologickým postojem, díky kterému výzkumník zůstává v „respondentově kůži“. Užitečným, zde může být rozdělení komentářů do třech bodů - deskriptivní, lingvistické a konceptuální.¹²⁶
- 4) **Rozvíjení vznikajících témat** - v této fázi se výzkumník zaměřuje na formulování tzv. rodičích se témat, kdy zde pracuje více se svými poznámkami a komentáři, než s úvodním přepisem textu. Cílem je zde transformování poznámek do témat, které vystihnou hlavní kvalitu respondentovi zkušenosti. Při tvorbě názvů témat mohou být využity citace a metafory respondentů.¹²⁷
- 5) **Hledání souvislostí napříč tématy** - ve chvíli, kdy má výzkumník definována témata může začít s hledáním jejich vzájemného propojení. V této fázi je dobré, témata řadit za sebou, tak jak se objevovala v textu. Z tohoto může vyplynout seznam nadřazených a podřazených témat. Podmínkou, pro využití témat v konečném seznamu není pouze jejich častý výskyt v získaných datech, ale je to také jejich bohatost a schopnost vystihnout danou zkušenost.¹²⁸
- 6) **Analýza dalšího případu** - opakování fází 2 - 5.¹²⁹
- 7) **Hledání vzorců napříč případy** - v této fázi jde o propojení provedených analýz, mezi kterými se hledají souvislosti, díky kterým se vytvářejí hlavní

¹²⁵ ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy, s. 17.

¹²⁶ Tamtéž, s. 17-18.

¹²⁷ Tamtéž, s. 19.

¹²⁸ Tamtéž, s. 19 – 21.

¹²⁹ Tamtéž, s. 21.

témata. Výsledkem je vytvoření grafu nebo tabulky znázorňující vztahy mezi tématy.¹³⁰

¹³⁰ ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy, s. 21.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

V následující kapitole bude prováděna analýza a interpretace získaných dat z provedených rozhovorů, kdy tyto data budou uspořádána do tematických okruhů a dále rozebrána.

6.1 Reflexe vlastní zkušenosti s tématem vlivu legislativy na výkon SPOD

Toto téma jsem si vybrala, jelikož jsem osobně angažována ve výkonu SPOD, jakožto sociální pracovník na oddělení péče o dítě. Toto zaměstnání vykonávám od roku 2020. V rámci výkonu své práce se neustále setkávám s legislativou ohraničující výkon profese, taktéž v rámci odborných konzultací s kolegy je často na toto téma hovořeno a je řešen mnohdy individuální výklad zákonů. Často toto téma rozebírám i se svým okolím, kdy se jedná především o laiky, kteří v daném oboru nijak nefigurují. V rámci řešení jednotlivých případů se dostáváme do situací, kdy se opíráme o legislativu a mnohdy nejsme jednotní v jejím výkladu.

K této profesi jsem se dostala po vystudování bakalářského oboru sociální a charitativní práce a při studiu navazujícího magisterského oboru. Nejprve byly mou cílovou skupinou, na kterou jsem se v rámci studia zaměřovala prostituuující ženy, se kterými jsem nejvíce pracovala v rámci praxe. V rámci praxe při studiu jsem se však také dostala na OSPOD, kdy jsem začala uvažovat, že by mě tato práce naplňovala. Po úspěšném složení ústních státních závěrečných zkoušek na magisterském studiu jsem si začala hledat práci na hlavní pracovní poměr, kdy jsem narazila na nabídku práce jako referent sociálně právní ochrany dětí, kam jsem byla následně přijata. Po uplynutí zkušební doby jsem poznala, že mě výkon této profese naplňuje a začala jsem se v oblasti více individuálně vzdělávat. V rámci vzdělávání a získávání praxe jsem narazila na oblasti, které pro mě byly diskutabilní a v určitých ohledech působily negativně.

Před zahájením výzkumu jsem požádala kolegyni, aby se mnou vyzkoušela rozhovor na dané téma s připravenými základními otázkami, díky čemuž jsem následně byla schopna zamyslet se nad možnými doplňujícími otázkami, tak aby korespondovali s cílem výzkumu. Před samotným sběrem dat jsem měla různá očekávání, jako například, že respondenti budou legislativu ovlivňující výkon jejich

profese vnímat spíše negativně. Dále například, že vnímání legislativy bude rozdílné dle toho, na jakém oddělení daný respondent svou činnost vykonává. Předpokládala jsem, že vzhledem k tomu, že pracuji na OSPOD bude navázání vztahu, dobrého komunikačního toku a rozvedení tématu s respondenty jednodušší. Měla jsem obavy, že k danému tématu neseženu dostatek dat z důvodu, že pro respondenty bude náročné téma dostatečně rozvinout.

6.2 Výsledky rozboru rozhovorů

V rámci analýzy rozhovorů vyvstaly 3 tematické okruhy. Ty byly následně rozděleny do témat a subtémat. Okruhy byly sestaveny dle toho, jak byly zmiňovány při rozhovoru s respondenty, což bylo také ovlivněno sledem předpřipravených výzkumných otázek (viz. tabulka č. 1).

Tabulka č. 3 – Shrnutí vzniklých témat

Tematické okruhy	Hlavní témata	Sub – témata
Vnímání legislativy pro praxi	- zákony - metodiky - ovlivňování legislativou	- dogma/berle - doporučení - pomoc/přítěž/hrozba - hranice/chaos - ohýbání legislativních nařízení
Byrokracie	- administrativa - možné změny legislativy	- nutnost/zátěž - nedůvěra
Pracovní podmínky	- ohodnocení - vnímání pozice	- tabulky/benefity - úředník/sociální pracovník - vnímání pracovníků veřejností

6.3 Vnímání legislativy v kontextu praxe ze strany respondentů

6.3.1 Vnímání legislativy pro praxi

Legislativa ohraničuje celou činnost pracovníků na OSPOD, kdy legislativní rámec vymezuje velký kruh právních předpisů. Respondenti při své činnosti využívají různých částí legislativního rámce a na základě toho jsou schopni zhodnotit jeho využití v praxi. Bylo hovořeno především o zákonech, metodikách a o tom, jak je legislativa ovlivňuje.

a) Zákony

Všichni respondenti sdělili, že pro ně legislativní rámec určují zákony: „*Tak legislativní rámec pro mě je 359 a další.*“ (Anž) „*Tak pro mě legislativní rámec je něco, co mi je stanoveno zákonem.*“ (A) „*No takže, jako legislativní rámec asi beru hlavně zákony, podle kterých se řídíme, to znamená ZSPOD, občan, soudní řád, občanský trestko, správní řád, veřejná správa...*“ (J) „*...tak pro jakoby agendu tý náhradní rodinné péče, cítím legislativní rámec určitě nejvíc aktuálně tedy z té 359, která se nám teď k 1. 1. 2021 změnila v ten nový, a potom, ...ale určitě je třeba taková 218, jako občanský trestko a podobně, to určitě taky dost, tady v té náhradce se může jako považovat za legislativní rámec a co dál. Tak určitě ten občanský zákoník a co ještě, co ještě. Mě teda upřímně, hodně pomohlo v mé praxi, zase jakoby trochu oživit si jako i školský zákon.*“ (K)

Dogma/berle

Anna se k vnímání dopadů legislativy vyjádřila takto: „*Když to vezmeme třeba, teď se bavíme o nějaký jako čtyřletý, až pětiletý praxi, tak když jsem sem přišla, tak to byla obrovská berlička právě, protože člověk ještě s tou klientelou neumí tolik pracovat, a je pro něj strašně jednoduchý se odkazovat na ty zákony a vlastně je to ta podpěra, ...*“ (A)

Anežka popisuje dopad legislativy, tak jak ho vnímala jako nováček: „*...takže můžu popsat jenom to, jak jsem to vnímala při nástupu jako úplně nováček, kterým se setkal s tou prací jako poprvé. Pro mě všechny, právě ty zákony, nařízení a metodiky, byly takové jako dogma, že jsem ho brala úplně striktně. Za prvé jsem se neuměla v tom úplně tak orientovat, takže to bylo pro mě docela zmatečné, jakoby na začátku.*“

Neuměla jsem to uchopit a používat správně. Necítila jsem se úplně jistě, hlavně v pozici kolizního opatrovníka, kdy se jednalo např. o ZŘS u soudního jednání, jo? Protože legislativa není jenom naše 359, ale musíme se řídit, nebo v roli kolizního opatrovníka se řídíme i ZŘS. Takže, tam to bylo spíš pro mě takové jako nové, neuchopené, a brala jsem to, jako co je psáno, to je dáno...Ono mi to dává jenom formu možností využití, když rodina nespolupracuje a já tam cítím potřebu, tak tam cítím tu legislativu jako určitou berličku, což je hrozně fajn...“ (Anž)

Kamila ze začátku vnímala legislativu pouze rámcově a postupem praxe se s ní ztotožňovala: „Takhle, když jsem směřovala už teda k zaměstnání, jako vyložené na OSPOD, tak jsem si oživila nějakým způsobem tu legislativu, podle které jsme třeba jeli na vysoké škole, jako státnice a podobně nebo potom jako ty volitelné předměty... Tak jsem tu legislativu vnímala dosti rámcově musím říct, protože i doposud mi přijde, že ten začátek jako nebo začátek, určité části té 359 jsou dost takové jako rámcové a spíš jako pro představu toho, co všechno lze, nelze, ale během mého působení na náhradní rodinné péči, ale i na OSPOD jsem pochopila, že aktivní jako ověřování si postupu a hlavně tedy úkonů, nejen postupu, ale jako úkonu, který pak jako reálně třeba zakládám do spisů, nebo reálně kontaktuju ty rodiče nebo pěstouny, tak je to určitě velmi vhodné konfrontovat s tím zákonem, možná ještě před tím úkonem.“ (K)

Naopak Jitka na začátku své praxe nebrala zákony jako dogma, ale tím, že změnila místo výkonu, tak se o zákony začala více opírat: „Oproti tomu tady v Praze, je to jiné, kdy člověk se na tu legislativu musí více zaměřovat, více si ji hlídat, protože si myslím, že dopady legislativy hodně záleží i na tom, jaký jsou v té oblasti klienti...ale teď co jsem v Praze, se do zákonů dívám hodně a hodně začínám vnímat, což si myslím, že je také hodně tím, jak člověk postupuje v praxi, protože ze začátku se člověk nedostane úplně k těm náročným případům a třeba zrovna já, čím déle tu práci dělám, tak si začínám sama brát těžké případy a tam jsou ty legislativní dopady velké.“ (J)

b) Metodiky

Každý z respondentů dále uváděl, že jeho pracovní činnost ovlivňují metodiky, přičemž nahlízejí na užití metodik různě. Kamila se k metodikám vyjádřila: „*Ted' přemýšlím, jestli na to ještě nějaký, jako specifický rámeček, tam budou jakoby metodiky určitě hodně... A pak je taky řada metodik, ano, které jsou velmi aktivně vydávány jak Krajským úřadem, tak Magistrátem hlavního města Prahy, jo a taky teda úřadem pro mezinárodní ochranu dětí, to je pro nás taky důležité na náhradní rodinné péči.*“ (K) „*a potom tady mám ještě nějakou metodiku,...*“ (Anž) „*...a potom metodiky, které vydává ministerstvo, potažmo to co dává jako kraj jako nějaké svoje metodiky.*“ (J) „*A pak samozřejmě nějaký jako metodiky... je to vlastně jeden z aspektů, který na mě má vliv při tom výkonu té práce.*“ (A)

Doporučení

Respondenti vnímají metodiky, jako doporučující součást legislativního rámce, která jejich práci koriguje v oblasti praxe. Anežka sdělila: „*Potom tady mám ještě nějakou metodiku, kterou ale já беру spíš jenom jako doporučující, a takovou trošku do vysvětlující k té legislativě... protože samozřejmě u těch metodik, včetně těch nálezů, jsou doporučující, a můžeme je jakoby zkusit použít v případně kolizního opatrovnictví a metody v rámci práce s ohroženým dítětem. Ale tam mě vůbec nesejří, pokud bych se tím neřídila, protože tam nemám právní postih.*“ (Anž)

Kamila se k metodikám vyjádřila takto: „*Já nemyslím, že to je zákon, to není zákon, ale je to pořád legislativní rámeček v té úvaze, třeba pod zákonných nějakých jako vydání. Takže, tam určitě, ten úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, tam musíme hodně sledovat ty trendy, právě tady v těch metodikách, stylem osvojení nebo jenom styk rodičů a dětí v té náhradní rodinné péči.*“ (K)

Anna uvedla: „*Takže, ty metodiky prostě jsou doporučující a důležitý jsou, nicméně pro mě jsou takový ocásek té legislativy. Jasně, když to převedu do nějakýho příkladu, tak prostě nevím, prostě ta legislativa je to zvířátko a to má nějaký ocas a prostě s ním tak jako vlastně koriguje to zvířátko. Je to prostě nějaká jeho součást.*“ (A)

c) Ovlivňování legislativou

Všichni respondenti uvedli, že jsou ve své činnosti ovlivňováni legislativou, a však ne vždy je vnímán vliv legislativy pozitivně. Zároveň se vliv dopadu legislativy mění v průběhu praxe. Anežka nahlíží na zákony jako na nástroj: *„Ne vždycky, se ten legislativní rámec, dá úplně napasovat na všechny situace, se kterými se setkáváme... Upřímně, i ten legislativní rámec nám umožňuje nějakým způsobem se v tom pohybovat, ne striktním a úplně nařízeným, ale i jednoznačným způsobem. A druhá věc je, že hodně mi legislativa dává možnost si vymezit i obsah mojí práce. Lépe se mi hledá ta hranice zasahování do rodičovské odpovědnosti a intimity rodin a mojí práce. Pro mě všechny, právě ty zákony, nařízení a metodiky byly takové jako dogma, že jsem ho brala úplně striktně...Kdežto teďka, po těch pár letech, už to vnímám tak, že je to jakoby nástroj, který já můžu použít a samozřejmě v určitých situacích se jím musím řídit... kde nejsem ovlivněna vůbec legislativou,...dovedu si to představit při práci s nějakou sociálně vyčleněnou rodinou... ten legislativní rámec do té práce jako skoro nezasahuje,...podle 359 nemám ani vymezené, jak s takovou rodinou musím pracovat.“ (Anž)*

Anna hovoří o legislativě jako o nutném minimu: *„Kdy postup není ovlivnění, tak pro mě, jako pro kurátora, nebo vlastně sociálního pracovníka, jsou to takový ty běžný poradenský, nebo motivačně výchovný rozhovory, ...ale podle mě čím dýl člověk tu práci dělá, sbírá ty zkušenosti z těch ostatních metodických oblastí a vlastně nějakých klientských oblastí, tak vlastně nabývají na síle, ty nasbíraný, a ta legislativa se pro mě osobně smrškla na nějaký nutný minimum, který vím, že nesmím překročit, ...“ (A)*

Kamila hovořila o podvědomém vnímání zákonů při výkonu své činnosti: *„...jakmile jednou člověk dělá tuhle práci, tak to povědomí o té zákonnosti jako má. Nemůže se od toho jako okleštit úplně, ...aniž by přemýšlel, jakože je to někdo legislativně zakotveno, tak to už jako podprahově nějak vnímá, podvědomě už prostě, když už člověk opravdu několik měsíců třeba jako v tom zaměstnání je, tak pochopí, že to jako nejde.“ (K)*

Jitka začala více vnímat legislativu postupem své praxe: „*Kdybych asi měla říct, jak mě to má ovlivňovat, tak by mě to asi mělo ovlivňovat úplně v každém kroku, co udělám, protože bychom se měli my, jako úředníci, potažmo sociální pracovníci, řídit teda jakoby jenom zákony, a ject jenom podle zákonů. Každopádně si nemyslím, že to takhle jako úplně je, nebo jako u mě to takhle v praxi úplně nefunguje... tak já si myslím, že člověk, který nastupuje na OSPOD, což jsem byla i já, tak legislativu moc jako neřeší a bere to tak, nebo já jsem to tak brala, že ví, že nějaký zákony jako jsou, že se podle toho nějakým způsobem musím řídit, ale nikdy jsem moc neřešila to, jak to dopadá na tu práci jako takovou... Poslední půl rok legislativu vnímám víc a myslím si, že postupem praxe budu vnímat víc a víc... (J)*

Pomoc/přítěž/hrozba

Anna vnímá legislativu jako mantinel, který je dvousečný: „*...tak ta legislativa je pro mě určitým mantinelem, který vlastně je dvousečný, protože v určitých ohledech vlastně pomáhá odlehčit a ulevit, že se člověk vlastně neplácá tolik v těch aspektech toho přebírání a vyhodnocování situací, a je to prostě někdy tak jasně daný, že se člověk v tom jako prostě plácát nemusí. Na druhou stranu, pokud je zrovna ten konkrétní pracovník, nebo ten člověk spíš jako založený na nějaký lidský bázi, na nějakém trošku selském rozumu, nějaký proklienštnosti, tak vlastně ten legislativní rámec může trochu škodit. Nebo se to vlastně minimálně může bít v tom člověku, který má tedy řešit nějaký lepší zájem... Jsou situace, kdy to může být úlevný a jsou situace, kdy to může být vlastně ku škodě věci. Protože, by člověk sám o sobě někdy ty situace řešil vlastně, k povaze tý situace, i jinak, ale má smůlu, protože prostě ta legislativa tu hodnotu a váhu má logicky jinak... Ale pro mě je to dvousečná zbraň a já nedokážu říci, jestli je jako dobrá nebo špatná, pro mě je prostě obojí.“ (A)*

Kamila popisovala společensky přijatelný postup v konfrontaci s legislativou „*Protože jsem se pak v praxi setkala s tím, že i když jako lidsky a selským rozumem to byla strategie a postup společensky přijatelný, tak se dalo narazit na to, že vlastně to zákonné ukotvení, to vyjadřovalo trošku jinak, než by se dalo pochopit a pak zbytečně mi jako vznikaly situace, které jsem musela odůvodňovat.“ (K)*

Jitka poukazuje na pozitivní i negativní dopad legislativy: „*Mám pocit, že to jak to je, teď nastavené, myslím tím celkovou legislativu, tak mám pocit, že nám to tu*

práci ztěžuje, než aby nám ji to ulehčovalo, ... ta naše práce, je částečně hodně práce podle selského rozumu, protože kdybych každou svoji činnost měla řešit podle toho, jestli to je postupově správně za sebou tak jak má, tak ta práce podle mě nikdy nebude úplně dobrá... Řekla bych, že v hodně věcích ta legislativa ovlivňuje tu moji činnost jako negativně, že mě to v určitých věcech jako dost svazuje. Každopádně i teda musím říct, že bez té legislativy by to asi teda jako nešlo, ...ovlivňuje to, každou tu činnost co člověk dělá, ale někdy pozitivně a někdy negativně, ... “ (J)

Pro Anežku má dopad legislativy dvě protistrany: „Někdy mě to strašně štve. A někdy s tou legislativou bojuju, protože si myslím, že zasahuje až v případech, kdy už se něco stane, pokud je to ohrožené dítě. Kdežto já vím, že potřebuji to dítě ochránit mnohem dřív, než mi dává legislativní rámec, tak tam mě to opravdu štve. V situacích, kdy vím, že ten rodič je tomu dítěti určitým způsobem jako nevhodným vychovatelem, kdy není schopný zajistit to prostředí pro zdárný vývoj dítěte, ale legislativa mi ve své podstatě, i když to tam přesně není těmi slovy, ale ve své podstatě říká “dítě v rodině za každou cenu”, takže tam v tomhle tom, já cítím opravdu velké omezení a cítím i někdy omezení právě třeba v tom ZDVOP, nebo třeba i u pěstounů na přechodnou dobu... Ale na druhou, stranu je zase druhý protipól, kdy já cítím v té legislativě oporu pro svoji práci, protože sama to vidím, jak ta práce je ovlivněna postojem každé z nás, nebo každého z nás... já v tom vidím, ... určitým způsobem pro mě úlevu, oporu, a že to dává takový určitý právní rámec a možnosti mé práce, ... Což mě zase ukotvuje, že jsem daleko jistější v té práci, daleko jakoby sebevědomější, než kdyby to bylo jenom na jednotlivé vůli... Takže má pro mě dvě protistrany, ale to ukotvení je pro mě mnohem důležitější, než to že mě to někdy štve.“ (Anž)

Respondenti také na dotaz ohledně ovlivňování legislativou uvedli, že by mohla nastat situace, kdyby mohl být ohrožen klient v závislosti na legislativní nařízení. Jitka se vyjádřila takto: „...,třeba v situaci, kdy je dítě v rodině, kde jsou hrozný bytové podmínky, není tam třeba voda, elektřina a tak, a třeba jsou na něj i hnusní rodiče, ale vzhledem k tomu, že bytové podmínky nejsou důvodem pro odebrání a to, že jsou na něj rodiče hnusní, nebude prokazatelný, tak já vlastně nebudu moc napsat předběžko, nebo ho třeba i napíšu, ale soud mi to shodí, protože bytové podmínky nebudou stačit. No, a to dítě tam potom zůstane, třeba onemocní, nebo já nevím, agresivita rodičů se vystupňuje a podobně, a to dítě, tam vlastně v tom bude

muset žít, než bude dostatek důkazů, nebo než se mu něco fakt nestane, třeba ho fakt rodiče nezmlátí, až bude mít modřiny. Nebo třeba, když máš rodiče, kteří třeba berou drogy a berou je fakt dost, ale vždycky když tam přijedeme my na šetření, tak sic třeba budou pod vlivem, ale budou schopný se o dítě postarat. No, tak ty to dítě nemůžeš odebrat, protože rodič sice fetuje, ale dokáže se postarat. No, a co to tomu dítěti dá do života? Že drogy jsou v pohodě, že je v pohodě, že rodič na něj třeba v deliriu řve, nebo tak. To podle mě taky není v pohodě upravený. Nemyslím, že by mělo hned dojít k odebrání, ale když už je to dlouhodobý a ten rodič s tím nic nedělá, tak si myslím, že by k tomuhle kroku mělo dojít, i když třeba jen na pár měsíců, aby to třeba i tomu rodičovi dalo „kopačku“, že má se sebou začít něco dělat...“ (J)

Anežka nevnímá, že by legislativa mohla ohrozit klienta, ale mohl by ho ohrozit její špatný výklad: „...vyloženě, že by legislativa mohla být nějakým způsobem ohrožující pro to dítě, nemyslím si. Na druhou stranu si myslím, že ohrožující pro to dítě může být právě striktní a špatný výklad legislativy... uvedu příklad. To bylo moje dítě v ústavce. Sociální pracovnice podala za včas žádost o prodloužení předběžka, soudkyně to celý podělala a prodloužení toho předběžka vydala o dva dny po lhůtě. Matka se odvolala a samozřejmě Kraj ji řekl, že soudkyně neměla vůbec o čem rozhodovat, protože de facto ona neměla už co prodlužovat, protože to předběžko už skončilo, a nebylo co prodloužit. Takže najednou, tady žádné předběžko nebylo, a ze dne na den to dítě mělo jít z dětského domova k matce, kde nebyly prošetřené poměry, a věděli jsme, že ta matka není schopna se o to dítě postarat... Tak to jsem zrovna kápla na příklad, kdy mi přišla ohrožující, protože dítě museli vypustit z děčáku ten den, a ten kluk nemohl k mámě, ani nechtěl, protože to prostředí tam bylo šílený... Takže tady si myslím, že jen díky administrativní chybě a ještě chybě zákonodárce, vlastně soudkyně, bylo v tu chvíli dítě ohroženo, jo, ale jinak si myslím, že samotná legislativa pro děti ohrožující není.“ (Anž)

Kamila např. poukazovala na skutečnost novelizace, kdy může být ohrožující přenášení odpovědnosti na samotné dítě: „No tak, když se třeba vrátíme k novele, tak mně přijde, ale je to taky pravda, zase musím uvést, že ještě s tím nejsem tak zažitá... ale celkem mě překvapuje, do jaké míry se vlastně přenáší odpovědnost na samotné jako dítě...,že dítě podepisuje smlouvu se ZDVOP, jako o umístění, a zase jako taková trochu plochá pro mě definice toho, ve chvíli kdy je schopno, jako

rozumově zvážit tu situaci, je pro mě trochu nepoznaná voda a upřímně tohle si myslím, že by mohlo být ovlivňující pro toho klienta, v tom, že to reálně nemusí tu situaci řešit... druhá jakoby strana, kdybych vnímala, že je můj klient ohrožený, je právě taky trochu ploché jako zvýšená orientace posílení těch rodičovských kompetencí, ve chvíli kdy ale nemáme jistotu toho, nebo jistota nebude asi nikdy, ale kde nemáme minimálně třeba jako potvrzení o tom, že ty rodičovské kompetence jsou naplňovány řádným způsobem.“ (K)

Anna se vyjádřila, že může nastat situace, kdy legislativa je pro klienta ohrožující, ale v danou chvíli nedovedla uvést žádný příklad.

Hranice/chaos

V rámci rozhovorů měli respondenti možnost zamyslet se nad skutečností, jak by to vypadalo, kdyby to, co v práci dělají, nebylo nijak omezeno nebo upraveno zákonem. Někteří respondenti uváděli pozitivní dopady na jejich práci, ale všichni se shodli, že globálně by to bez legislativního rámce nebylo možné vykonávat. Anna uvedla, že pro ni jako pro jednotlivce, by to mohlo být přínosné, ale v globálním měřítku by to mělo negativní dopad: *„Pro mě, jako pro jednotlivce, klidně, i když by asi nastávali situace, kdybych k tomu potřebovala tu legislativu. Ale jako ta svoboda vlastně, v tom řešení těch situací je jako z mého pohledu lákavá a krásná. Tak myslím si, že by určitě to přineslo situace, jako nedokážu odhadnout, kolik by jich bylo, jestli by převažovali nebo nepřevažovali, kdybych si vlastně jako říkala, proč to není někde daný. (smích) Kdyby to ulehčilo asi situaci. Ale z globálního hlediska, by to byl obrovský průšvih, protože to, že každý sociální pracovník je nějaká individualita, tak by to způsobilo obrovský jako rozdíl,... Takže, by to vlastně vypadalo dost jako šíleně, a lidi by byli jako zmatení. Vlastně vůbec nějaká jako domahatelnost, nějakých vlastně základních nárokových úkonů, ze strany toho člověka, protože někdo by mu řekl „s tímhle já vám pomáhat nebudu“ a naopak někde by zase ten člověk dělal devadesát procent věcí, tak to je špatně. Takže, by to podle mě způsobilo absolutní kolaps úrovně, v tom poskytování péče těch pomáhající profesí.“ (A)*

Anežka zmiňovala chaos a zneužívání pravomocí: *„Nedovedu si představit žádnou práci, která zasahuje do práv dítěte, do práv kohokoliv, aby to nebylo legislativně nějakým způsobem orámcováno. To by byla anarchie, a myslím si,*

že bychom ty děti rovnou mohli házet ze skály, jako Herodes. Je to i absolutně nepředstavitelné protože, jakákoliv práce, kdy zasahuji do práv někoho jiného, musí mít nějaký legislativní rámec, protože to by bylo tak zneužitelné, protože fakt každý člověk v sobě nemá určitým způsobem nějaký morální rámec, nebo ho má jako určitým způsobem posunutý úplně jinak...V situaci, kdy máme legislativní rámec, tak je tam znát určitým způsobem, že každá kolegyně projevuje do toho svoje ego, a tu svoji potřebu, určitým způsobem nadřazenosti, nebo něco, a to v případě, že bychom nebyli takto nějak omezený, no vůbec. No to by byla anarchie, to by fakt nešlo.“ (Anž)

Kamila vnímá, že by to pro sociální pracovníky mohlo být i dost zničující: „Konkrétně já, tak by tady na dveřích visela jako cedulka psychoterapie, takže tak. (smích). Ne, opravdu si myslím, že co poznávám obě tady ty sféry, jako je sociální pracovník a hlavně psychoterapie, víc jako do hloubky, jako hodně víc do hloubky, tak si myslím, že by to bylo jako i dost zničující pro ty sociální pracovníky, že si to třeba jako neuvědomujeme, nebo nemyslíme, nebo pořád jakoby trošku nadáváme na tu legislativu,... Protože tohle zaměstnání by měli asi vykonávat lidi trochu jako s přesahem toho myšlení, i nad rámec té legislativy. A kdyby tady ta legislativa nebyla tak, bylo by to hodně pak jako konkrétní řešení případu od případu.“ (K)

Jitka uvedla, že pozitivní dopad by pro ni viděla primárně v administrativě: „Bylo by to jako příjemnější, co se týče ty administrativy jako takovej. Bylo by víc času na tu čistě klientskou práci, protože bych zároveň jako věděla, že třeba nějaký mezi krok bych neudělala. Protože bych věděla, že nemusím. Určitě bych neděla IPOD, určitě bych neděla podrobka. Nedělala bych úvodní vyhodnocení. Napsala bych si třeba kroky, jaký klient musí udělat pro to, aby to bylo lepší, ale nedělala bych kroky pro kroky, to dělám teď'... Nedělal bych ZOZ. To by bylo moc fajn. Asi jako by mi to hodně ovlivnilo tu práci, jako v tý administrativní činnosti... Ale zároveň si prostě myslím, že by to jako úplně ideálně prostě nešlo. Ted' si neumím představit, že bych potom třeba s tím rodičem měla pracovat nějak, něco po nich chtít a jako nemít tu oporu v tom zákoně, že to po nich chci, protože to zákon jako říká... Asi bych častěji dávala děti do ústavů, nebo jako do náhradní péče, že prostě ze svého pohledu, bych prostě řekla, že tohle už je jako strop, že to už nejde...a zároveň, ale nemůžu tady tu chvíli jakoby říct, jestli by to bylo dobře. Už jsem se sama setkala s tím, že jsem to jako chtěla udělat, neudělala jsem to, protože zákon mi to nedovolil a v konečnu to bylo

jako dobře, že jsem to neudělala. Takže je to hodně takový, jako na vážkách, ale nechtěla bych tu činnost dělat, aniž bych to neměla jako zákonem nějak ohraničený, nebo ne ohraničený zákonem, ale nějakého ukotvení o co se jako opřít v tom zákoně. Bez toho bych tu práci asi dělat nechtěla.“ (J)

Ohýbání legislativních nařízení

Anežka poukazuje na skutečnost, že záleží také na výkladu daného zákona: „...když by mě měla napadnout první myšlenka, tak řeknu, že ne, že vybírám podle toho, co je potřeba z té legislativy v tu danou chvíli...Ono je hrozně důležitý, jak si člověk tu legislativu vyloží. Ono to nemůže být napsaný striktně, jako slovo od slova, a legislativní rámec nemůže popsat každou situaci do detailu, a tím pádem to dává možnost člověku, který používá tu legislativu, k nějaké manipulaci s ní. De facto s ní může nakládat podle svého uvážení, což máme příklad, že každý soudce rozhoduje trošku jinak, že jo. Každý ústavní soud, když se mění po čtyřech letech, tak má jiný ústavní nálezn, trošku, který pak vyvrací ten předchozí...ten zákon nevymezí úplně přesně, že ohrožení dítěte je to, až má zlomené tři žebra...Každý, si to samozřejmě může vykládat podle svého...Protože, když si vzpomenu na ten případ, jo, tak prostě to, že vezeme dítě v autě, do háje to je úplně jedno! Já vím, že to asi něco porušuje. No, ale na druhou stranu, tady je ještě problém to, že my ani nevíme, jestli něco porušujeme, my nevíme přesně, jak to má být. Jako já jestli najdu někde zmlácený dítě, tak co mám dělat vlastně já? Ani nevím...Jako v tu chvíli, a já tam být, tak je mi to úplně putna, jestli porušuji nějaký zákon, a vezmu dítě do svého auta v tu chvíli, byť i samotný, nebo s ním někam utíkám sama. V tu chvíli ve mně převládá opravdu ten zájem toho dítěte, v tu chvíli jako ne zachránit, ale jako udělat to, co je potřebný, nepřemýšlím, jestli je tu nějaký zákon.“ (Anž)

Jitka si ze zákonů vytahuje zrovna to, co v tu danou chvíli využije: „Pokud se jedná o rodinu, s kterou vím, že ty zákony jsou, ale vím, že si můžu dovolit je malinko obejít, nebo si je uzpůsobit. Například na rodiče použít něco, co v zákoně není, nebo to zákon neumožňuje, a naopak jsou pak rodiny, kde se musím striktně držet legislativy, přesně jak to je...Z toho zákona si prostě vytahuji, to co zrovna potřebuji... ten zákon prostě někdy ohybám do toho, jak jako potřebuju, ale vždycky tam ten zákon nějakým způsobem figuruje.“ (J)

Anna sdělila, že to také hodně ovlivňuje získaná praxe: „...ale podle mě, čím dýl člověk tu práci dělá, sbírá ty zkušenosti...ale zároveň si v tom člověk někdy i hledá nějaký své vlastní klíčky, aby třeba mohl upřednostnit to dobro, nebo ku prospěchu toho klienta ty jiný aspekty.“ (A)

Jitka také ohledně „ohýbání“ legislativních nařízení uvedla, že předpokládá, že si kolegové a nadřízení myslí, že dochází k „ohýbání“ zákonů. Jitka to vnímá takto: „No asi všichni víme, že to není dodržováno, tak jak to má být dodržováno. Myslím si, že všichni co to děláme, jako víme, že se v určitý moment ty zákony musí nějak ohnout a kolikrát to i sami jako poradí, že jo. Prostě řeknou, no tak se vykašli na tenhle postup a udělej to prostě jinak. Všichni, kdo pracují na OSPOD, prostě ví, že ne všechno se dá udělat přesně podle toho zákona, a že jsou věci, který prostě v tom zákoně jsou, nebo v těch zákonech, jsou psaným blbě. A z praktického hlediska třeba nerealizovatelné... Já si myslím, že nadřízený je na tom úplně stejně... každý vedoucí, ale taky záleží, jako vedoucí oddělení si myslím, že tohle chápe, že si ohnem ten zákon, ale míň, už to není, tak jako my. Ona nás drží jakoby zpětně v nějakých těch mantinelech, a jakoby třeba řekne, že to musíme udělat takhle,...“ (J) Jitka se vyjádřila rozličně pouze v případě vedoucích odborů: „Ale vedoucí odboru, která tu práci nikdy nedělala, a je jen vedoucí odborů, tak ta si myslí, že kdyby zjistila, že si ohejbáme ty zákony, a že to nejedem podle toho, tak by rozhodně byla našťvaná, nebo jakoby by to nechápala, proč to jako děláme... Jako u ní si myslím, že ta kdybychom za ní šli s nějakým postupem a ona znala ten zákon, tak bych chtěla abychom to jeli podle toho zákonného postupu, a ne abychom se tam někde prostě uhnuli, nebo to nějak okecali, nějakým způsobem to trošku jakoby vzali jinak.“ (J)

Zároveň Anežka, Anna a Kamila si myslí, že se se zákony na daném oddělení pracuje správně, pouze s mírnými nuancemi. Anežka se k tomuto tématu vyjádřila následovně: „...nám to dává ten rámec naší práce, že nám to dává přesně takovou tu berličku, o kterou se můžeme opřít... myslím si, že hodně využíváme právě toho, že se odkazuje na legislativu, kde můžeme zasáhnout, kde nemůžeme zasáhnout. Myslím si, že legislativně na tom jsme i na oddělení docela dobře, že umíme s těmi zákony pracovat, a že je umíme i docela jako hezky využívat, i v rámci toho kolizního opatrovnictví, ...já to vnímám jako velmi pozitivní, že ne úplně striktně bezhlavě se tím řídíme, ale na druhou stranu dodržujeme, nedovolíme si jít určitým způsobem nějak

jako jít přes právní rámec, ale myšleno v takovém té situaci, kdyby to bylo právně postižitelné.“ (Anž) Vyjádřila se rozdílně pouze v tématu, jak vnímají dodržování legislativního rámce nadřízení: „V případě, že je vedení, které zná legislativu, tak můžu s ním o tom polemizovat a vysvětlit mu důvody, které by mě vedly v případě, že bych zkusila nějaké jako obcházející řešení. V případě, že je vedení, které legislativu ne úplně zná, nemá cenu jít do křížku a udělám si to podle svého. Myslím si, že tady je ze strany vedení, a to řeknu rovnou, upřednostňováno spíš mít ty nožky v teple... To je přesně o tom výkladu, teď mě to zvedlo ze židle (smích). Protože, buď to striktně budu vykládat, ten zákon, že dítě musí být za každou cenu v rodině, jo? Anebo co to je pro mě, za každou cenu... Jestli budu mít radši klid na oddělení, budu se striktně všeho držet, abych náhodou něco neporušila, abych náhodou se nemusela zodpovídat, proč zrovna v tomhle případě bylo dítě ohroženo na životě a zdraví, aby nebyla náhodou nějaká stížnost, tak se budu radši striktně držet všeho, ale do té doby, než tomu dítěti se tam fakt něco stane, a nebo holt ošetřím jen to, kde mi dává zákon možnost... Takže já tady spíš cítím, bavíme se o otázce vedení, takže zrovna u nás konkrétně cítím, že je striktně dáváno na piedestal to, aby se opravdu všechno dodržovalo podle toho jak má, a ten zájem toho dítěte, nebo ta ochrana toho dítěte, je dáno až zatím. Takhle to vnímám já.“ (Anž)

Anna sdělila: „Já si myslím, že úplně v důsledku si myslí, že ano. Jsou lidi, který jako si v tom dokážou najít nějaký svý kličky, dají si s tím tu práci, a hledají ty způsoby, třeba i jiný, jak to udělat. Ale to jsou situace, kdy podle mě je právě třeba narušovaný, z jejich pohledu, ten zájem toho klienta. Takže myslím si, že tady se to jako dodržuje, nebo že si myslíme, že to dodržujeme, ...“ (A) Zda si myslí, že nadřízení vnímají, že se legislativní nařízení dodržují, uvedla: „Jako já si myslím, že jo, protože je to vlastně část jakoby i její práce, sledovat a hodnotit. Případně jako zastavit, nějaké opravdu jednání toho podřízeného, který by bylo jak hodně v rozporu právě se zákonem, a byl by vlastně ohrožený, jednak jako vlastně ten celek jako úřad, a jednak ten člověk, jako na té svý pozici. Takže je to její zájem a její podle mě práce...“ (A)

Kamila vnímá dodržování legislativních nařízení, na oddělení náhradní rodinné péče takto: „...myslím, že zrovna u náhradní rodinné péče jo, protože my jsme tady celkem jakoby opravdu v určitých krocích, tak jako i na OSPOD, já neříkám, že to je nějaký velký rozdíl. Ale ta naše intervence, je tam trochu jako osekaná no, nebo

prostě ty naše kompetence tam potom dost mizí do ztracena, protože na jedné straně pěstouni, na druhé straně biologické rodiče, a ta problematika je tak jako široká, zase na druhou stranu, že si myslím, že jako jo, že vnímáme, že se dodržuje.“ (K) K vnímání dodržování nařízení ze strany nadřízených uvedla: „Možná si to myslí, druhá stránka věci, v jakém stavu ty spisy potom jsou. Každopádně konkrétně si myslím, že si myslí, že ano.“ (K)

6.3.2 Byrokracie

Pojem byrokracie se v rámci výzkumu vícekrát objevoval. Ačkoliv ne vždy, byl pojem byrokracie explicitně vyjádřen, byl zde patrný vliv byrokracie na přímou činnost pracovníků OSPOD. Např. Anežka uvedla, že: „...za těch sedm let, je to strašný posun té byrokracie a právě mám pocit, že tou novelizací to zase jde o kousíček jako dál, více k té byrokracii, než té přímé práci... Čím je ta byrokracie hroší, tak čím dál tím víc se osekávají možnosti a pravomoci sociálních pracovníků na OSPOD, ...“ (Anž)

Jitka zmínila byrokracii v rámci přímé práci s klienty: „...byrokracie... ovlivňuje strašně moc práci s těma klienty“ (J)

a) Administrativa

Administrativa je nedílnou součástí práce pracovníka na OSPOD. Anna se k tomuto vyjádřila takto: „...součástí toho je nějaká administrativa, která, jako vlastně jsem zjistila, tvoří poměrně velkou část té práce.“ (A)

Jitka se vyjádřila: „Ta mě obtěžuje. Administrativa je tam strašně jako obtěžující. Je to věc, která ovlivňuje přímou činnosti...“ (J)

Kamila uvedla: „...je to jako pochopitelné, že tady nějaká administrativní činnost být musí.“ (K)

Nutnost/zátěž

Z výzkumu se dá říci, že administrativní činnost je nezbytná pro výkon SPOD, avšak může být také zbytečně zahlcující a pro pracovníka nepřiměřeně zatěžující, kdy tímto zahlcením může dojít až k ohrožení klienta. „Takže to, že to udělám, prožiju to tím, že to udělám a znova to prožívám, když to píšu. Takže, vlastně se to doubluje, a je to

poměrně dost náročný mentálně, ... Protože ten člověk, když pracuje jako duševně, tak není bezedný... To znamená, že má nějakou kapacitu duševní, a ta by měla být právě pro ty lidi, pro ty klienty. Jenom že, když si z ní uberu 50 procent tím, že budu jenom něco zapisovat, a já to vlastně do nějaký míry i chápu, ... když 50 procent z toho, jako ubere nějaká nutná administrativa, tak vlastně jsem smutná z toho, že vlastně ty pomáhající profese jedou vlastně na půl plynu, což samozřejmě někdy může být i jinak, ale já to takhle vnímám... Já jsem vlastně šla, být jako užitečná lidem (smích) a 50 procent té energie, kterou bych jim ráda věnovala, je jako sežraná prostě administrativou.“ (A)

Jitka vnímá, že díky spisové dokumentaci nemá dostatek času na klienty: *„...kvůli vedení spisový dokumentace, nemám třeba tolik času potom na tu práci s těma klienty. Teď, díky novelizaci, která nastane, tak tá práce bude ještě víc ohledně administrativy, takže to je jako dost nepříjemné... Každopádně jako celkově administrativa... která je tady v té práci, ovlivňuje strašně moc práci s těma klienty a má jako negativní dopad v tom, že to bere strašně moc času na to, abychom mohli pracovat s těma klienty, tak jak to potřebujeme... je strašně moc administrativy a oni ještě přidávají další. (zákonodárci pozn. autorky). Kdyby se zeptali lidí, co v tom dělají, rozhodně by řekli, že halda administrativních úkolů jsou k ničemu, je to jenom papír pro papír. Halda věci se dělá jenom proto, aby to prošlo před kontrolou, ale přitom jsou v té práci úplně k ničemu.“ (J)*

Anežka uvedla, že jí administrativa hrozně ubírá na reálném čase, který by v té práci mohla věnovat klientům: *„Místo, abych se věnovala opravdu důkladně práci s tou rodinou, tak mi spousta času zabere právě administrativa... je třeba tady najít tu rovnováhu, kde je ta hranice mezi právě tou optimální byrokracií, protože je jasný, že při tak velkém střídání sociálních pracovníků, je třeba ten postup práce zapisovat, ... Takže jako v tom smyslu, to určitým způsobem dává, ale takovéto bazírování na každém dokumentu, bazírování na každém zápisu telefonátu, rozumím, že to je důležitý, ale jestli by nestačilo jenom shrnutí třeba té práce jednou za měsíc...“ (Anž)*

Kamila poukazovala na zahlcení administrativou takto: *„Upřímně jako v dnešní době, by na sociálního pracovníka měl připadat nějaký, jako částečný úvazek člověka, který by dělal administrativní činnost. (smích) Já neříkám, že je zatěžující udělat záznam, kdy prostě víme, že se tam jako něco opravdu řeší, ... Určitě mi přijde*

i fajn, co se týká nějakých, tady na náhradní rodinné péče, nějakých pravidelných zpráv, ...“ (K)

Nedůvěra

Kamila a Anna uvedly, že vidí administrativu jako nástroj pro kontrolu činnosti pracovníků a vnímají to negativně: *„Každopádně, co vnímám tady v té administrativní oblasti, jako mírné negativum, je spíš tlak na sociálního pracovníka, ze stran kontrol. Dejme tomu, i přesto, že by to měla být jako kontrolní činnost, která nějakým způsobem nedává sankce apod. Je to opravdu kontrolní činnost, což je taky zase nezpochybnitelné, a pochopitelné, že prostě je důležité nějakým způsobem tu činnost sociálních pracovníků jako kontrolovat, revidovat a podobně. Každopádně, proč to vnímám jako mírně negativní je v tom, že potom v reálu se rozbíhají třeba metodiky, které právě fungují pro spisovnou dokumentaci a podobně, jako s reálným stavem a potom je po nás jako vyžadováno, aby ten spis měl nějakou formu, nebo aby obsahoval určité kroky, jenže ty kroky pak jako ve finále můžou být prázdné, prázdné kroky, prostě nevedoucí k ničemu, ale je to jenom jako administrativní činnost do toho spisu.“ (K)*

Anna hovořila o tom, že vnímá administrativu pouze jako formu kontroly a nedůvěry ze strany státu: *„Došlo mi to, co mi tedy vadí, asi úplně nejvíc, že vlastně je to dělaný proč? Jenom proto, aby nás někdo mohl kontrolovat. A mě nikdo nepřipravil na to, že my ten stát nedůvěřuje. Pro mě je to v podstatě message, že mi nedůvěřuje, že tu práci dělám natolik dobře, a že moje kompetence jsou dostateční, že ji musím vlastně zapisovat, aby mohl někdo další přijít a říct, “Ty to děláš blbě“ ...tady v tuto chvíli, si měla tamhle zavolat...a ty si tady prostě nešla.” Zároveň, to je ale neprůkazné, protože do toho zápisu si každý může napsat, co jako chce.“ (A)*

b) Možné změny

Z výzkumu je patrné, že pracovníci vnímají byrokracii a byrokratické postupy ve výkonu své profese jako problematické a uvítali by změny, které by v rámci praktické využitelnosti byly, dle jejich názorů, vhodnější. Jako jednu z možných změn, by uvítali vytváření zákonů lidmi z praxe a zkušenostmi z oboru, kdy na tomto se shodli všichni respondenti: Anežka uvedla: *„...ty zákonodárci jsou pořád odborníci, to nebudu říkat, že ne, byť si myslím, že nejsou úplně z praxe, ale pořád jsou to určitě odborníci na*

lidská práva apod.“ (Anž) Zároveň sdělila, že by určitě napomohlo, kdyby legislativu ovlivňující její práci, tvořili lidé s větší praxí v daném oboru: „Ježiš, tak to stoprocentně. Protože já začínám mít pocit, že ta legislativa míří k daleko větší byrokracii právě, než k tomu ošetření toho rámcového modelu té práce. Spíš se to směřuje k tomu, aby to formálně bylo všechno v pořádku. Ale zapomínají se, právě podle mě, v té legislativě na ty situace, kdy mít větší páky na to, když rodina nespolupracuje. Já vím, že sociální práce je vždycky na dobrovolnosti, ale na druhou stranu tady máme malé děti, které my musíme ochránit určitým způsobem, v případě, že to nezvládnou rodiče a je potřeba mít právě oporu v zákoně na to, jak s těmi rodiči pracovat... uvedu příklad, že se odkláníme od jednotnosti spisové dokumentace, kdy si myslím, že jedna rodina by měla mít jeden spis napořád, ať už se jedná o kolizní opatrovnictví, ohrožené dítě, nebo podobně. Měla by být ta rodina založená jednotně, v jednom spise, po celou dobu až do osmnácti let posledního dítěte. Ale pořad se vymýšlí nějaká jako roztržitost v té spisové dokumentaci. Formálně a absolutně, se ztrácí přehled o kontinuitě té práce s tou rodinou. Takže, v tomhle tom směru si myslím, že ta legislativa to spíš jakoby dává k horšímu. A myslím si, že to je i tím, že legislativu většinou zpracovávají lidi, kteří nejsou z přímé praxe, nebo alespoň s dlouhodobou praxí... Já si myslím, že by hlavně zákonodárci měli být povinně někdo z praxe. To je podle mě ten základ toho, aby mohli tvořit to, co je právě potřeba.... Druhá věc si myslím, že by na druhou stranu, jsme měli mít našim zákonem dáno více pravomocí... Já si myslím, že ideálně to nejde nikdy nastavit, jo. Takový ten ideální stav, že vždycky to bude, buď na jedné straně budeš mít zákonem řečeno úplně všechno, a nebudeš mít volnost nějaké manipulace v té práci, což nejde, nebo budeš tím zákonem mít omezeno jenom něco, a budeš mít velký manipulativní prostor a tam zase vyvstává možnost toho zneužití.“ (Anž)

Anna situaci vnímá takto: „Vnímám, že ji netvoří lidé, kteří jsou dostatečně vzdělání v praxi. Na tom produktu, nejenom legislativním, ale i metodickým je to jako vidět... Ano, nestěžovalo by mi to práci, kdybych byla ten typ člověka, který by na to dokázal ukázat prostředník. Mít koule na to, že i když jsou nějaký jako legislativy a metodiky, aby to jel čistě po svém. Já se od toho prostě nedokážu odprostit, protože jsem určitý typ člověka, který k tomu má určitý respekt, ale zároveň se tím jako bezhlavě neřídím... kdybych měla možnost ovlivnit tuhle věc (administrativa pozn.

autorky), jako globálně, tak bych asi pracovala s nějakým jiným modelem, jednak výkaznictví tý práce, systému, a toho co bych chtěla po těch lidech.“ (A) Na otázku, jak by dle ní, měl ideálně vypadat dopad legislativy, na běžnou praxi uvedla: „možná by pomohlo, nějaký přehodnocení dialogu s lidma z praxe. Tím myslím, že by se zákonodárci vlastně reálně bavili s lidmi z praxe. A ano, byla by to velmi titerná práce, projít jako celou legislativu, ale vlastně po dialogu s lidmi, jako z praxe, opravdu, ne nějaký zástupci na nějakých jako sdružení, prostě opravdu myslím jako lidi z praxe, který by si vlastně mohli něco vykonfrontovat. A třeba, by tam i došlo k nějakému lepšímu pochopení, že vlastně lidi, co nadávají na legislativu, tak by třeba něco pochopili a obráceně. Tak tohle by byla nějaká, asi jako věc, kterou bych chtěla, aby se stala... Vadí mi tam ta kontrola... já bych se hodně chtěla bavit o té podobě, jak by to mohlo vypadat, tak aby to vlastně nebylo na úkor toho výkonu tý práce jako samotný... Jestli to třeba nevzít za jinej konec, jestli více nepodporovat lidi v tý motivaci, aby neselehávali a nedělali tu práci s větším procentem neúspěšnosti, než přitvrzovat a zvětšovat tu agendu na kontrolní a metodickou... Jednak možná, se klidně pojd'me bavit o nějakým jako zpřísnění toho, kdo vlastně vůbec tu práci může dělat.“ (A)

Jitka se k vytváření legislativy vyjádřila takto: „...podle mě jí tvoří tzv. metodici, kteří ale kolikrát k té praxi ani nepřišli. Mají třeba na konzultace lidi z praxe, ale jak moc jim naslouchají, to je s otázkou. Stejně tak, dávají sice zákon k připomínkování, ale podle toho, jak třeba vypadá současná novelizace, si nemyslí, že by k tomu nějak dostatečně přihlíželi... A taky si myslím, že se celkově málo ptají lidí z praxe, ptají se třeba vedoucích odborů, nebo profesorů, ale těch lidí, co jsou v tom terénu, tedy běžných řadových sociálních pracovníků se nikdo neptá...“ (J) Dle Jitky by legislativa měla: „...tu práci ohraničovat, dávat nějaké mantinely, ale zároveň by to mělo být pružné. Mělo by se věřit pracovníkům, že díky vzdělání, které musí mít, aby tuto práci mohli vykonávat, jsou dostatečně schopní činit kroky, které tomu dítěti pomůžou a ne ublíží. Třeba to, co pracovník dává do spisu, by mělo být na pracovníkovi, to zda s rodinou vypracuje IPOD, to jak udělá podrobný vyhodnocení, by mělo být na něm.“ (J)

Kamila se na toto téma vyjádřila takto: „Jasně, tady bych spíš osobně volila tu praxi, samozřejmě ruku v ruce se vzděláním, což i my máme povinné během celého roku a během tří let, takže tady ta praxe a vzdělávání bych jako velmi apelovala na to,

aby byla tady u osob, tvůrčích osob, zákonodárných. Aby byla, třeba i nějakým způsobem monitorována, reflektována, třeba je, já neříkám, že není... kdyby spolupráce Ministerstva práce a sociálních věcí byla aktivnější v tom, že by se vlastně opravdu lovilo, až z řad těch jako řadových úředníků, nebo sociálních pracovníků a s nimi probíhaly nějaké otevřené komunikace u kulatých stolů apod., tak by to třeba i víc, jako pak v praxi dávalo smysl, i nám, i jim, i klientům... Když dochází k novelizaci zákona v sociální oblasti, tak opravdu, ta doba od platnosti do účinnosti by měla být, ... ale měla by být opravdu jako selským rozumem tak jako dlouhá na to, aby se reagovalo na jako třeba i reálné skutečnosti ve společnosti, ... A taky teda, aby tu legislativu opravdu tvořily jako týmy, možná jako poradní týmy jako ministrů. Někjaký poradní týmy, který by byly poskládaný z řadových sociálních pracovníků, z úředníků, psychologů, psychiatrů, a podobně, a prostě tady těch jako mezisubjektivních sítí, tak to by byl úplný strop si myslím.“ (K)

6.3.3 Pracovní podmínky

Tento okruh vyvstal na základě předem připravených otázek, kdy pracovní podmínky jsou nedílnou součástí SPOD, jejich ukotvení v legislativě může ovlivňovat výkon činnosti. Respondenti se zmiňovali např. o platových tabulkách, benefitech, ocenění za práci, kolektivu, supervizi. Anežka např. uvádí, že: *„Další je pro mě hrozně důležitý i kolektiv. Třeba oželím tu práci, kdyby ten kolektiv byl špatný, a budu dělat klidně něco jinýho...Ale myslím si, že pracovní prostředí v téhle práci je hrozně důležitý, protože to je náročný, a bez toho kolektivu to nejde.“ (Anž)*

Anna ovlivňující pracovní podmínky vnímá takto: *„Mám samostatný prostor, který je jako jedna ze zásadních věcí, kdy můžu jako dodržovat nějakou jako tu práci s klientem. Kde opravdu mluvíme spolu tváří v tvář, a nejsou tam třeba rušivé elementy, čili v tomhle tom si myslím, že ty podmínky mám skvělý. Za tohle já, jsem třeba vděčná.“ (A)*

Jitka mimo jiné uvedla možnosti supervize: *„Každá ta supervize je trošku jiná, tady je klientská supervize. Já si myslím, že supervize je fajn, že je dobré, aby byla, i když to vezmu úplně jako ne tak profesionálně, ale i proto, že člověk ví, že na dvě hodiny v měsíci nebude muset pracovat. Vlastně bude moc, jako třeba jenom*

sedět a poslouchat, když zrovna nemá nic svého... ,že my jak máme nastavenou supervizi jako klientskou, tak dobrý, sice fajn, ale měla by být proložená se supervizí, jako na ty pocity, na to vnímání, na nějakou tu jako vysloveně psycho-hygienu, a ne jako na klientskou činnost... Takže tam asi hodně závisí na tom, jaký je tam supervizor a co se řeší.“ (J)

a) Ohodnocení

Pro respondenty bylo důležité ohodnocení a to nejen formou finančních odměn. Kamila zmínila ocenění za svoji pracovní činnost: *„...aby moje role sociálního pracovníka/úředníka, byla jako vědomě doceňována, v případě, kdy jako dobře tu práci vykonávám...Trávíme tady celkem dost času na to, abychom minimálně v tom zaměstnání cítili, že tohle má smysl.“ (K)*

Anežka se vyjádřila takto: *„...ohodnocení, protože samozřejmě v každé práci člověk potřebuje ohodnocení. Když cítí nedostatečné ohodnocení, tak i když ho ta práce baví sebevíc, tak jde radši dělat něco jinýho.“ (Anž)*

Platové tabulky/benefity

Všichni respondenti, kromě Kamily, hovořili o nevhodném zařazení do platových tabulek a benefitech: Jitka se k tématu vyjádřila takto: *„Nikdy v životě mě nenapadlo, že když začnu pracovat na OSPOD, tak budu vedena jako úředník, a ne jako sociální pracovník. Bylo to třeba i na tom, že si člověk hledá práci, najde si OSPOD, podle platové tabulky, dobrý, a člověk koukne na platovou tabulku a já jsem si myslela, že budu mít nějakou částku a pak jsem zjistila, že budu mít o pět tisíc míň, protože nejsem v platové tabulce sociálních pracovníků, ale jsem v platové tabulce úředníků... To jsou třeba situace, kdy člověk je z téhle práce dost často jako vyhořelý, protože se něco nedaří, něco se nepovede a řekne si v tu chvíli, za ty prachy, na základě toho, že jsem úředník, to přece jako nemám zapotřebí. Kdežto kdybych věděla, že jsem v tabulce jako sociálních pracovníků, tak si aspoň řeknu, že prostě takhle to prostě je, a s tím jsem do té práce prostě šla a věděla jsem, že to takhle bude... Takže jako třeba na základě toho, že si umím představit, že kdybych měla plat, který si myslím, že se tady k tomu hodí, je adekvátní, tak neříkám, že by ta moje práce, jako ten postup, nebo ta činnost by byla jiná, že si myslím, že jí dělám jako dobře. Bylo by to možná s trošku*

větším entuziasmem, než to je teď. (smích) Bylo by to možná trošku jako příjemnější.“
(J)

Anna mimo jiné zmiňovala nízký rizikový příplatek: „Já si třeba myslím, že ten jako rizikový příplatek by mohl být ze strany státu větší. Myslím si, že je, použiju možná až jako slova směšnej. Vlastně mě mrzí trochu, že jsme posuzované jako jinou tabulkou. Tím, že jsme vlastně státní zaměstnanci, tak nejsme posuzováni tabulkou platů sociálních pracovníků, byť vlastně ve smlouvě mám sociálního pracovníka... Tak to je něco, co mi vadí. Proč, když dělám klasiku, v čem je ta sociální práce jako jiná. Víím, že ji dělám jako na úřednickém křeslem, ale ten projev je úplně stejný, než kdybych seděl někde v nezisku a vedla prostě běžný poradenství. Tak to mi vadí, a ten příplatek mi přijde nízký. Ano, samozřejmě nejsem hasič (smích), ale dostávám se jakožto terénní pracovník do mnoha, mnoha rizikových situací, konfliktních situací a vlastně jsem tam tomu postavená tváří tvář sama. Takže pro mě, jako patnáct set měsíčně, nebo kolik to je, je vlastně trošku výsměch.“ (A)

Anežka se domnívá, že platové podmínky by měli být na úrovni např. učitelů, v rámci podmínek povinného vzdělání a obsahu znalostí: „Já si myslím, že bychom měli být na úrovni učitelů, třeba. Za prvé, podmínky přijetí vzdělání jsou stejné, tam taky přijmou jenom vysokoškolačka. Druhá věc, ty podmínky na nás jsou kladeny mnohonásobně, podle mě, větší v rámci obsahu znalostí, ať už psychologie, z práva, z ekonomiky, de facto ze zdravotní a nevím co všechno. Další věc je, že je zde velká odpovědnost. To si myslím, že je nejdůležitější. Ono je to kompenzováno nějakým tím fackovným, což ale třináct set za měsíc mi nepříjde úplně adekvátní... co mě nejvíc sejří je, že tohle není schopný ministerstvo legislativně právě zaopatřit tak, aby byly všude, za stejnou vykonanou práci, stejné finanční podmínky. Jak je možný, že se může úřad rozhodovat, jestli bude v jedenáctce, nebo v desítce, jak je tohle vůbec možné... Jak je možný, i když teďka začínám o tom trošku polemizovat, jako jestli budem v té tabulce nebo ne. Jak je možný, že pracovníci výkonu sociálně - právní ochrany dětí, když dělají v neziskové organizaci, jsou v jiném platové tabulce, než my jako úředníci. Tohle mi přijde naprosto nepochopitelné, a absolutně demotivující v téhle práci, když se máme o tom bavit. Jinak si myslím, že finančně jako to není úplně tak hrozný tím, že jsem nastupovala, kdy to bylo daleko horší, i ty benefity se jako mnohonásobně zlepšily. Na druhou stranu si myslím, že je šílený to, že tabulka začíná o pár tisíc výš,

než minimální mzda. To mi přijde naprosto šílený... Takže, kde si myslím, že by se mělo zapracovat v jednotném systému, do jaké tabulky jsou zařazeni všichni pracovníci sociálně - právní ochrany dětí. Na druhou stranu my vykonáváme navíc ještě kolizní opatrovnictví, ... Jak je možné, že my jsme v nižší platové tabulce než sociálně - právní ochrana dětí někde jinde. Tohle je naprostá absurdita, a už by s tím měl konečně někdo něco dělat. Takže, na ministerstvu už začněte něco dělat. (smích)“ (Anž)

b) Vnímání pozice

V rámci dotazování na pracovní podmínky respondenti hovořili o vnímání sebe v rámci své pracovní pozice. Respondenti při hovoření o platových podmínkách zmiňovali problematiku nahlížení na pracovní pozici sociální pracovník vs. úředník a na nedostatečné renomé oboru. Anežka vnímá svou pracovní pozici, jako určitou seberealizaci: *„Myslím si, že to je to, co mě osobnostně žene k té práci a baví mě. Je to vidět na tom, že mě baví daleko víc kolizní opatrovnictví, než práce s ohroženými dětmi, upřímně. Takže já si myslím, že u každého toho pracovníka, je to osobnostním nastavením, a když bude sám k sobě upřímný, tak vždycky tam najde nějakou tu vlastní touhu, nebo takovou tu vlastní sílu, která tě k té práci jako přitahuje. U mě to je opravdu, být takovým tím rozhodčím mezi těmi rozhádanými rodiči, a dělá mi fakt dobře, dělat toho prostředníka. Takže zase, už jsme u toho. Je to uspokojování vlastních potřeb.“*

Sociální pracovník/úředník

Respondenti poukazovali na rozdíl mezi úředníky a sociálními pracovníky nejen v rámci platového ohodnocení, ale také v oblasti nahlížení na danou pozici. Jitka k tomuto tématu uvedla: *„...že jsem úředník, mě ovlivňuje na tom, že hodně je třeba u nás vidět, že jsou typy lidí, a bavil jsem se o tom s hodně jako kolegyněma, že jsou typy lidí na OSPOD, jako zaměstnanců, kteří jsou úředníci, a kteří jsou sociální pracovníci. Protože úředník to jede přesně, spisovně správně, zákoně správně, aby všechno tam bylo tak jak jako má, aby záznamy vypadaly, ale zároveň neudělá jako nic navíc. A potom je, ale sociální pracovník, který podle mě na tu práci nahlíží jako na nějakou činnost s tím člověkem, s tím klientem, ne byrokraticky, nejenom podle zákonů, ale prostě i tak jako lidsky, jako sociální pracovník, když to úředník prostě jako neříkám, že žádný úředník, ale ta úředničina o tom není. Úředničina je hodně*

o papírování, což na jednu stranu jako vnímám, že se po nás chce vlastně jako oboje a za nižší peníze, než by asi jako mělo bejt... Jako a hodně podle mě ovlivňuje, jestli jsme úředníci nebo sociální pracovníci, tu naši činnost, jak to kdo prostě vezme, ten svůj post, jestli jako úředník, nebo jako sociální pracovník.“ (J)

Kamila to vnímá takto: „To je zase jako ta naše schizofrenní role, že prostě, a zase jako je to i tou společností, i námi samotnými prostě, my se můžeme vidět spíš jako sociální pracovník, nebo jako úředník, nebo jako obojí, ale to si myslím, že k tomu jakoby hodně lidí přijde, až právě tou praxí, že pochopí, že prostě u sociálního pracovníka musí trochu ubrat, aby mohl naplňovat právě tu administrativu toho úředníka. Myslím si, že je to dost zatěžující faktor pro lidi, kteří vstoupí do sociální oblasti s nějakou jako vizí, nebo s nějakým jako posláním. Proto, že role úředníka je prostě jiná, není to jenom jako vedení spisů, ale je to je to celkově, zase nějaký jako obrázek v té společnosti alá úředník, přičemž jako v české společnosti alá úředník je zase nějaký člověk, který sedí na zadku osm hodin a odsedí si to, a jde domů. Je to tak, prostě je to tak, reálně to prostě v té společnosti pořád takhle je. Kdy zase v oblasti sociálně - právní ochrany dětí, by tohle, prostě tenhle obrázek, by měl být úplně smazán, nebo jako osvětlen, tím opravdu, co se tady jako reálně děje, že my bychom tím ani nenaplňovali tu oblast toho sociálního pracovníka a myslím si, že když třeba takhle se jako prezentuji různě ve společnosti a podobně, třeba před novými lidmi a sděluji kým teda jsem, tak, že pro ně je to samotný jako matoucí, když prostě člověk řekne, občas člověk chce říct no, jsem sociální pracovník, tak to řekne, a vlastně ten druhý jakoby chápe spíš tu terénnost toho zaměstnání, a upřímně úředník se mi moc jako říkat nechce, není to, k čemu jakoby tady inklinujeme si myslím. Úředník, jako dobrý úředník je super a strašně jsou potřeba, ale myslím si, že by měl být institut úředníka, který přesně bude ten člověk, kterému bude vyhovovat kancelářskou práci, je to jeho vnitřní naplnění, a bude s tím v pohodě, a bude ji právě proto dělat úžasně, a ve spolupráci se sociálními pracovníky, jakoby to byl zase nějaký nápad.“ (K)

Anna uvedla, že práci sociálního pracovníka pouze vykonává z úřednického křesla: „Proč, když dělám klasiku, v čem je ta sociální práce jako jiná. Víím, že ji dělám jako na úřednickém křesle, ale ten projev je úplně stejný, než že kdybych seděla někde v nezisku a vedla prostě běžný poradenství.“ (A)

Vnímání pracovníků veřejnosti

Vnímání pozice veřejností může mít negativní dopad na výkon SPOD. Oldřich Matoušek a Hana Pazlarová ve své knize uvádějí, že „*Sociální pracovníci vykonávající státní sociálně-právní ochranu dětí jsou v naší společnosti vnímáni předsudečně. Často je s nimi spojováno odebrání dítěte z rodiny. (Populárním ztělesněním této představy je sociální pracovnice Zubatá z filmu Kolja.) Málokdy a málokde jsou tito pracovníci vnímáni jako odborníci. Jejich možnosti jsou přeceňovány i podceňovány. Jejich profesní role není jasně naryšovaná ani pro spolupracující profesionály, ale ani pro veřejnost. Definice role sociálního pracovníka státního orgánu sociálně - právní ochrany dětí má v platné české legislativě pouze podobu rozsáhlého souboru povinností v zákoně o sociálněprávní ochraně dětí.*“¹³¹

Kamila v rámci rozhovoru rozsáhle poukázala na skutečnost špatného renomé oboru: „*...když, se zamyslím, tak co pro mě osobně bylo obrovským zklamáním, tím že jsem jakoby já vnitřně naplnila poslání sociálního pracovníka, nebo naplňuji tím, že to dělám, a že to fakt jako dělat chci, a chci to dělat dobře. Tak pořád společenský obraz a zpětná vazba, i jako mladých generací, jako myslím vysokoškolských studentů, kamarádů, známých, je na sociálního pracovníka velmi zdrženlivá, až jakoby mírně negativní. Je dost, jako pořád pod takovou rouškou nějakého jako negativního zásahu do něčeho, kam vlastně jako nepatříme. Na druhou stranu v tom lidi dost často vidí jako, že naši klienti jsou jenom sociální případy, se kterými bychom se vlastně vůbec neměli jakoby zaobírat a podobně. Takže, ráda bych použil slovo prestiž, jakoby sociálního pracovníka ve společnosti,...*“ (K)

Dále v otázce, jak si myslí, že by měl vliv legislativy na výkon praxe vypadat, sdělila: „*...určitě zvýšení té prestiže jako toho sociálního pracovníka, no, že prostě pořád jako jsme v očích, že jdeme spíš tu jako rodinu narušit, že jim jdeme jako ublížit a sousedi dávají echo, že prostě jako jsme zase tady a takhle no. Obrátit tu stranu té mince, že my to opravdu děláme, že jako chceme pomoci, nebo jako pomoci,*

¹³¹ MATOUŠEK, Oldřich. PAZLAROVÁ, Hana. Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků. Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7, str. 7

tak nabídnout třeba lepší budoucnost těm dětem, a ve finále, když jako chápeme, že ty rodiče třeba mírně spolupracující tak budeme jenom velmi rádi, kdyby to tak bylo... Ale jak říkám, kdyby se trošku ta prestiž té společnosti ubírala jiným směrem, tak to by bylo taky ideální, plus ruku v ruce s nějakou opravdu osvětovou jakoby těch sociálních pracovníků a jejich denní, roční náplně a klidně samostatně jakoby orgán sociálně - právní ochrany dětí, samostatně náhradní rodinné péče, kurátorů apod. Takže, spíš jako tady ten trend no, který ve světě je, který je ve světě velmi jako pozitivní, kdy prostě sociální pracovník je spolupracující součástí jako rodiny, a i když se naskytne jakoby ve vyloučené lokalitě, tak samozřejmě to je náročné, je to těžké, ale ve finále tam ta jeho pomoc, nějakým způsobem, je jako vítaná a má to nějaký smysl.“ (K)

7 INTERPRETACE ZJIŠTĚNÍ

V rámci analýzy výzkumu bylo cílem zodpovězení základní výzkumné otázky: „Jak pracovníci vybraného OSPOD vnímají dopady legislativního rámce na praktickou realizaci jejich činnosti v přímé práci s klienty?“. Byly prováděny polostrukturované rozhovory se čtyřmi respondenty ženského pohlaví, kdy byla použita metoda IPA. Pomocí této metody byly identifikovány tři tematické okruhy: vnímání legislativy pro praxi, byrokracie a pracovní podmínky.

Při přípravě výzkumného rozhovoru jsem se obávala, že bude pro respondenty těžké, uchopit pojem legislativního rámce a hovořit o jejich emočním náhledu na to, jak ovlivňuje jejich přímou činnost. Uchopení pojmu legislativní rámce zvládli respondenti bez problémů a víceméně se shodovali na právních a jiných předpisech, které jejich činnost legislativně rámcují. Z rozhovorů vyvstaly určité skutečnosti, které byly často opakované a respondenti hodnotili jejich legislativní ukotvení jako nejvíce ovlivňující jejich činnost.

Z rozhovorů vyvstalo výrazné téma, kterým je zahlcení byrokratickými činnostmi, které negativně ovlivňují kvalitu poskytovaných služeb jednotlivým klientům. Libor Musil toto popisuje jako dilema mezi poskytováním služby většímu počtu klientů nebo zachováním služeb, kdy říká, že pokud bude počet klientů na pracovníka příliš velký, sociální pracovník nebude moci vstřícně reagovat na každého klienta. Zároveň uvádí, že tomuto dilematu čelí pracovníci jen zřídka, jelikož příchod takové situace dokáží účinně oddalovat. Respondenti často uváděli zahlcení administrativou, což je úzce spjato s počtem klientů na pracovníka. Z výzkumu tedy vychází, že počet klientů na pracovníka je neadekvátní. Musil říká, že sociální pracovníci v případě potřeby mohou snížit kvalitu svých služeb¹³², kdy dle zákona č. 108/2006 sb., o sociálních službách mohou pracovníci v sociálních službách, v případě zahlcenosti, odmítnout uzavření smlouvy o poskytování služby.¹³³ To však není možné na OSPOD z důvodu, že ze zákona jsou klienti všechny nezletilé děti, které

¹³² MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. s. 77 - 83.

¹³³ Sociální zabezpečení: státní sociální podpora, dávky pro osoby se zdravotním postižením, sociální služby, pomoc v hmotné nouzi, životní a existenční minimum : redakční uzávěrka .. Ostrava: Sagit, [1993?]-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-461-0.

mají trvalý pobyt v místně příslušném obvodu.¹³⁴ Např. Kamila při výzkumu sdělila, že by byla potřeba na každého pracovníka jeden pracovník na poloviční úvazek, který by zajišťoval administrativní činnosti. I ze své zkušenosti mohu uvést, že přetížení sociálních pracovníků na OSPOD velkým množstvím aktivních případů a s tím spojená zahlcenost administrativní činností, negativně ovlivňuje kvalitu poskytované pomoci klientům. Také mě překvapilo, jak pracovníci vnímají byrokracii v zaměstnání, v takovém měřítku, že ji popisují jako nedůvěru státu v jejich nasazení a odbornost, pro poskytování pomoci a péče klientům.

Dalším tématem, které v respondentech v rámci výzkumu rezonovalo, bylo vytváření legislativního rámce dle jejich názoru ne zcela kompetentními lidmi. I v rámci hovoření o možných změnách, které by dle jejich názoru bylo žádoucí pro jejich praxi a o tom, jak by měl dopad legislativy na jejich činnost vypadat, se respondenti shodli na tom, že základem je vytváření zákonů osobami z praxe, případně alespoň spoluprací MPSV s řádovými pracovníky. K tomuto Jitka uvedla, že dle jejího názoru tvoří legislativu tzv. metodici, kteří ale kolikrát samotnou praxi ani nevykonávali. Anna uvádí, že lidé, kteří legislativu tvoří, nejsou v praxi legislativně vzdělaní, což je následně na produktu viditelné. Anežka uvedla, že vytváření zákonů lidmi s nedostatečnou praxí vede k tomu, že míří k daleko větší byrokracii a odklání se od ošetření rámcového modelu práce. Sarah Banks uvádí, že je v sociální práci problém nerovnosti a strukturálního útlaku, kdy pracovník se setkává s problémem vyvážení odpovědnosti čelit nátlaku a pracovat na změnách v politice zaměstnavatele a ve společnosti.¹³⁵ Z výzkumu je patrné, že respondenti vnímají potřebu, aby zákonodárci komunikovali přímo s pracovníky, kteří každý den vykonávají přímou práci s klienty.

V rámci možných změn dále respondenti zmiňovali např. to, aby pracovníci měli více pravomocí, a aby se pracovníkům více věřilo, že bez kontroly dokáží na základě svého vzdělání klientům pomoci a ne ublížit. Přičemž Klára Samková ve své knize uvádí, že právní pravomoc OSPOD je téměř nulová.¹³⁶ Je otázkou, zda pokud by

¹³⁴ Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, Ministerstva práce a sociálních věcí.

¹³⁵ BANKS, Sarah. *Ethics and Values in Social Work*. 1995. s. 12.

¹³⁶ SAMKOVÁ, Klára. *Zbavte mě toho pitomce, sundejte ze mě tu mrchu: (co jste vždy chtěli vědět o rozvodu, ale bylo vám hloupé se na to zeptat, zejména pak advokáta)*. Praha: Blinkr, 2012. ISBN 9788087579053.

pracovníci OSPOD měli více pravomocí udělených zákonem a byli méně kontrolováni, zda by nedocházelo k problému týkajících se individuálních práv jedince a blahobytu, o čemž hovoří Sarah Banks. Tedy, zda by pracovníci přehnaně nezasahovali do možnosti vlastního rozhodování a volby klienta, kvůli tomu, aby podporovali jeho blaho.¹³⁷ I z výzkumu vyplývá, že respondenti vnímají zákony, tak jak jsou v tuto chvíli ustanoveny, jako velkou pomoc při nastavení si hranic zasahování a opírání se ve svých krocích při dosahování cílů, a ačkoliv by si uměli představit, že by mohly být právní předpisy upraveny více v návaznosti na praktické zkušenosti, neumí si představit, že by měli fungovat bez legislativního ukotvení. Např. Jitka uvádí, že by např. pravděpodobně častěji odebírala děti z rodin, což by ale ne vždy mohlo být ku prospěchu daného dítěte. O této problematice mluví např. i Musil, který jako jedno z dilemat označuje dilema mezi rozhodnutím zasáhnout nebo nezasáhnout, kdy obojím se dá pomoc, nebo ublížit.¹³⁸ Je tedy patrné, že tato změna v zákoně by musela být utvořena ideálním způsobem, který se však pravděpodobně najít nedá. I Anežka se k tomuto vyjadřuje tak, že ideálně to nikdy nejde nastavit. Jitka dále uvedla, že by dle jejího názoru, měli zákony ohraničovat, udávat mantinely, ale zároveň by měly být pružné.

Téma pružnosti zákona se při výzkumu také často opakovalo a to formou toho, že respondenti uváděli, že si zákony ve své praxi pravidelně ohýbají. Anežka a Jitka zmiňovaly, že si ze zákona selektují to, co je pro ně v danou chvíli využitelné v praxi. Anežka dále hovořila o důležitosti výkladu legislativy, kdy se výklad může v různých oblastech praxe lišit. Všichni respondenti se také shodli na tom, že schopnost pracovat se zákony ovlivňuje i délka praxe daného pracovníka. Jenom Kamila, která působí, na náhradní rodinné péči, se k možnosti ohýbání zákonů vyjádřila tak, že její postupy práce jsou vždy činěny na základě právní předpisů. Uvedla, že náhradní rodinná péče je zákony velmi limitována. Jitka, Anežka i Anna uvedly, že „ohýbání zákonů“ je činěno ve prospěch klienta. Opět však nastává otázka, zda může být zaručeno, že se vždy opravdu bude jednat o klientův prospěch. Např. pokud by došlo k dilematu neutrality a favorismu dle Libora Musila a pracovník by se striktně nedržel zákonných

¹³⁷ BANKS, Sarah. *Ethics and Values in Social Work*. 1995. s. 12.

¹³⁸ MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." *Dilemata práce s klienty v organizacích*. s. 137 - 147.

mantinelů, mohlo by to mít na klienta/dítě velmi negativní dopad.¹³⁹ Také v knize Kláry Samkové je uvedeno, že neexistují pravidla, jak se má pracovník OSPOD chovat, vodítkem mohou být aktuálně právní předpisy, ale i ona ve své praxi zaznamenala, že postoje různých úřadů na různých místech jsou odlišné. Uvádí, že co je možné na jednom místě republiky může být nemožné na jejím druhém konci, ba i ve vedlejší kanceláři.¹⁴⁰ O individuálním přístupu k práci hovoří i sami respondenti, kteří mimo jiné sdělují, že pokud by nebyla práce ohraničena zákonem, mohlo by vlivem individuálních postojů pracovníků docházet k odlišnému řešení stejných situací.

Dalším dle mého názoru zásadním tématem v rozhovorech, bylo definování pracovní pozice. V rámci hovoření o platových podmínkách, kdy jsou pracovníci OSPOD zařazeni do platové tabulky úředníků, vyvstala problematika pojmání pozice pracovníka OSPOD, kdy se všichni respondenti definují jako sociální pracovníci, ale legislativou je na ně nahlíženo jako na úředníky. Pracovníci jsou na OSPOD přijímání dle podmínek zákona 108/2006 o sociálních službách¹⁴¹, ale musí v rámci výkonu své profese do 18 měsíců působení na pracovišti vykonat zkoušky dle zákona č. 312/2002 sb. o úřednících územních samosprávných celků, kdy pokud toto nesplní, nemohou práci vykonávat¹⁴² a také spadají, jak už bylo výše uvedeno, do platových tabulek s úředníky a ne sociálními pracovníky¹⁴³. Respondenti vnímají rozdíly mezi vykonáváním práce v pojetí úředníka a sociálního pracovníka. Např. Kamila uvedla, že se pracovníci mohou vidět jako sociální pracovník, úředník, nebo obojí, ale lidé k tomu postupně docházejí praxí, kdy pochopí, že aby mohli naplňovat administrativu úředníka, musí ubrat v pozici sociálního pracovníka. Sdělila, že to může být zatěžující pro člověka, který do tohoto zaměstnání nastoupí s nějakým posláním, protože přejímání role úředníka není jen o administrativě, ale i o postavení ve společnosti, kdy společnost na úředníka nahlíží jako na člověka, který si svou práci pouze „odsedí“. Jitka se vyjádřila, že na OSPOD jsou zastoupeni oba dva typy sebepojetí, kdy někteří se

¹³⁹ MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. s. 77 - 89.

¹⁴⁰ SAMKOVÁ, Klára. Zbavte mě toho pitomce, sundejte ze mě tu mrchu: (co jste vždy chtěli vědět o rozvodu, ale bylo vám hloupé se na to zeptat, zejména pak advokáta). s.16.

¹⁴¹ Sociální zabezpečení: státní sociální podpora, dávky pro osoby se zdravotním postižením, sociální služby, pomoc v hmotné nouzi, životní a existenční minimum : redakční uzávěrka .. Ostrava: Sagit, [1993?]-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-461-0.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

prezentují jako úředníci, s čímž se pojí striktní dodržování zákonů a administrativy, je pro ně zásadní, aby záznamy vypadaly dle předpisů, ale zároveň neudělají nic navíc. Jiní se prezentují jako sociální pracovníci, kdy jejich činnost je zaměřená více na klienta, tolik se nezaměřují na striktní dodržování legislativního rámce, a jejich přístup je více lidský. Zároveň uvádí, že se po nich chce obojí. Anna nevnímá rozdíl v její náplni práce a v náplni práce sociálního pracovníka, kdy pouze sedí při své práci na úřednickém křesle. V tomto případě by se mohlo jednat o další dilema dle Libora Musila, kdy uvádí rozdíl mezi situačním a procedurálním přístupem. Sebepojetí jako úředník, se dá pojmout jako procedurální přístup, kdy jde o užívání dopředu stanovených řešení problémů klienta a pracovník v tomto případě nerozlišuje klienta od spisu. Situační přístup by se dal naopak brát jako přístup sociálního pracovníka, kdy jde o individuální řešení klientova problému, tak aby bylo dosaženo cíle v jeho prospěch.¹⁴⁴ Pracovníci se tedy ve své práci musí potýkat s tím, zda mají svou práci vykonávat jako sociální pracovník, či jako úředník a musí se pokusit najít rovnováhu mezi těmito určeními.

¹⁴⁴ MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. s. 127.

8 ZÁVĚR

Diplomová práce se zaměřuje na to, jak pracovníci vybraného OSPOD vnímají dopad legislativního rámce na výkon jejich činnosti, kdy cílem práce bylo na základě výzkumu a dostupných literárních pramenů zodpovědět základní výzkumnou otázku: „Jak pracovníci vybraného OSPOD vnímají dopady legislativního rámce na praktickou realizaci jejich činnosti v přímé práci s klienty?“. Odpověď na ZVO byla získávána formou polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky OSPOD, kteří pracují na oddělení sociální péče, kurately pro děti a mládež a náhradní rodinné péče. Data, která byla z rozhovoru získána, byla analyzována pomocí výzkumné metody IPA.

V teoretické části je popsán legislativní rámec praxe OSPOD, kde jsou definovány právní předpisy, které jsou pro pracovníky SPOD klíčové, dále obsahuje gesční odpovědnost pro výkon SPOD. Navazující kapitola zpracovává sociální diskurzy dle Karen Healy. V další kapitole je legislativní rámec specifikován ve vybraných oblastech SPOD, kdy byly vybrány nejčastější sféry, ve kterých se pracovníci pohybují. Jedná se o výchovná opatření, kolizní opatrovnictví, náhradní péče, kuratelů pro děti a mládež a v neposlední řadě jsou v této kapitole zpracovány Standardy kvality pro OSPOD. Poslední kapitola je zaměřena na etická dilemata, se kterými se mohou pracovníci setkat při výkonu SPOD.

Z výzkumu vyplývá, že pracovníci vnímají legislativní rámec jako velmi ovlivňující jejich pracovní činnost, kdy na něj nahlíží ambivalentním způsobem. Jsou situace, kdy je pro ně legislativní rámec oporou a kdy ho naopak vnímají jako do jisté míry omezující pro dosažení pozitivního výsledku v práci s klientem. Pohled na legislativní rámec očima pracovníků různých oddělení (NRP, péče o dítě, kuratelů pro děti a mládež) nebyl výrazně rozdílný, ale každého ovlivňoval při práci jiným způsobem a v jiné míře. Respondenti z oddělení péče o dítě vnímali, že je legislativa nejvíce ovlivňuje při výkonu kolizního opatrovnictví a umístování dětí do náhradní péče. Respondentka z kurately pro děti a mládež uvedla, že ji legislativní rámec nejvíce ovlivňuje při umístování dětí do ZDVOP. Pracovnice z náhradní rodinné péče uvedla, že je legislativou nejvíce ovlivněna při spolupráci s ostatními organizacemi a že legislativa ovlivňuje celou její činnost a vše opírá o zákony. Na žádoucích změnách se respondenti z většiny shodli, kdy se jako nejpálčivější problém jeví

skutečnost, že právní předpisy vytvářejí lidé, kteří nejsou dostatečně zblhlí v praxi, zároveň předpisy nedostatečně komunikují s pracovníky, kteří vykonávají přímou práci s klienty. Žádoucími změnami se jeví například zmenšení byrokratické zátěže a vlivu byrokracie na přímou práci s klienty, definování pracovníku OSPOD jako sociálních pracovníků, nikoliv úředníků a s tím spojené zlepšení platového ohodnocení a vložení více důvěry v pracovníky, vzhledem k vysokým nárokům na profesionalitu. Je patrné, že respondenti vnímají svou činnost jako poslání, cítí potřebu vykonávat svou činnost v zájmu klienta, což jim v mnoha případech znemožňuje současný legislativní rámec praxe. Výzkum byl zpracováván v době, kdy na daném pracovišti byl výrazný podstav pracovníků, také byla schválena novela ZSPOD, což mohlo do jisté míry ovlivnit negativním způsobem výpovědi respondentů.

Stanovený cíl výzkumu je možné považovat za splněný, jelikož přibližuje pohled pracovníků na aktuální legislativní rámec a poukazuje na změny, které by dle názoru respondentů, kteří vykonávají přímou činnost SPOD, výrazně pozitivně ovlivnily výkon SPOD.

Tato diplomová práce může být vnímána jako pomocný nástroj například vedoucím na OSPOD, kdy nastiňuje zásadní skutečnosti, které ovlivňují výkon SPOD. Také by mohla být využita při zpracování nových metodik vydávaných kraji nebo MPSV, kdy tyto metodiky jsou pracovníky vnímány jako doporučující. Dále by mohla být využita v rámci přípravy studentů na výkon sociálního pracovníka, kdy by práce mohla přiblížit úskalí a pozitiva práce na OSPOD. Domnívám se, že by tato diplomová práce mohla být i dobrým „odrazovým můstkem“ pro rozsáhlejší výzkum, například v rámci vypracovávání dizertační práce.

9 SEZNAM LITERATURY

1. BAHÝLOVÁ, Lenka, et al. Ústava České republiky: komentář. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-814-7.
2. BANKS, Sarah. Ethics and Values in Social Work. 1. London: Macmillan International Higher Education, 1995. ISBN 9780333609194.
3. BAŠTECKÁ, Bohumila. Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy. Praha: Grada, 2005. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0708-X.
4. EMMERICH, V., 2016. Soziale Arbeit zwischen Hilfe und Kontrolle. Eine Analyse mithilfe Foucaults Machttheorie. GRIN Verlag. 21 S. ISBN 978-3-668-20373-0.
5. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.
6. HEALY, Karen. Social work theories in context: creating frameworks for practice. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 978-1-4039-1622-8
7. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 8073670402.
8. HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1809-7.
9. KAMERMAN, S.B. a Gabel GATENIO. Social Protection for Children and Their Families. 1. New York: A Global Overview, 2006.
10. KAŇÁK, Jan. Diskursivní paleta sociální práce: reflektování diskursů pomocí prvků diskursivní analýzy. In: Sociální práce v nejisté době. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2016, s. 26. ISBN 978-80-7435-648-3.
11. KAPPL, M., 2008. Ericksoniánské přístupy a dilema moci. In: JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M. (eds). Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce Sociální práce mezi pomocí a kontrolou. Hradec Králové: Katedra sociální práce a sociální politiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Gaudeamus, s. 56-76. ISBN 978-80-7041-118-6.

12. KOPŘIVA, K., 2006. Lidský vztah jako součást profese. 5. vydání. Praha: Portál. 147 s. ISBN 80-7367-181-6.
13. KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. Sociálně-právní ochrana dětí. Praha: ASPI, 2006. Právní rukověť. ISBN 80-7357-214-1
14. MACELA, Miloslav. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-481-4.
15. MACKOVÁ, Alena. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016. Komentátor. ISBN 978-80-7502-122-9.
16. MATOUŠEK, Oldřich, KODÝMOVÁ, Pavla a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073678180.
17. MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois,. Encyklopedie sociální práce. Portál, 2013. ISBN 9788026203667.
18. MATOUŠEK, Oldřich. Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3
19. MATOUŠEK, Oldřich. PAZLAROVÁ, Hana. Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků. Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7
20. MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006, Psyché (Grada). ISBN 8024713624.
21. MUSIL, Libor. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.
22. NOVOTNÁ, Věra. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-807-2639-144.
23. PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.
24. POLÁKOVÁ, O. Rodinná politika. In KREBS, V. et al. Sociální politika. Praha: ASPI, 2005. 3. Přepřacované vydání. ISBN 80-7357-050-5.

25. ROGELAWICZOVÁ, Romana. Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu. Praha: Leges, 2019, s. 164. ISBN 978-80-7502-342-1.
26. ŘÍČAN, Pavel. Psychologie náboženství a spirituality. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-807-3673-123.
27. ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.
28. SAMKOVÁ, Klára. Zbavte mě toho pitomce, sundejte ze mě tu mrchu: (co jste vždy chtěli vědět o rozvodu, ale bylo vám hloupé se na to zeptat, zejména pak advokáta). Praha: Blinkr, 2012. ISBN 9788087579053.
29. SMITH, Jonathan A., Paul FLOWERS a Michael LARKIN. Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research. Los Angeles: SAGE, 2009. ISBN 978-1-4129-0833-7
30. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
31. TRNKOVÁ, Lucie. Náhradní péče o dítě. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3.
32. ZAKOUŘILOVÁ, Eva. Speciální techniky sociální terapie rodin. Praha: Portál, s. 9, 2014. ISBN 9788026205838.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

33. Epravo.cz [online]. [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-rol-i-kolizniho-opatrovnika-ditete-v-soudnim-rizeni-o-peci-respektive-o-uprave-pomeru-ditete-110853.html?fbclid=IwAR0ikgPvJYeKAg2JLh7Qu9kS3SGBm6ztbYKgvE23lo9aKNzh2p09GhrqHuA>
34. Katalog podpůrných opatření [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: http://katalogpo.upol.cz/metodika-identifikace-socialniho-znevyhodneni/2-socialne-pravni-ochrana-deti-a-skola/?fbclid=IwAR1C4n1j1B-cV9z7RUbT0_qcy-qVQUhvQ0d_u-U3CAtm0NihrbTMpKltKTo

35. Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež. Na Poříčním právu 1, 128 01 Praha 2: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016, Účelová neperiodická publikace. Dostupné z: http://socialniprocnovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka_pro_kuratoty_pro_deti_a_mladez.pdf?fbclid=IwAR2CboMqib31OcjDNDVE7M3p5SOBBMLYQJNcw7hXK77AcXh5IYndEWeNOyw
36. MPSV [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>
37. MPSV [online]. [cit. 2021-6-28]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/manual_OSPOD.pdf/71acde91-cbdd-36a4-7383-0a4c4552958a?fbclid=IwAR1j4ewbIK5goxfONwPhRmFQ7NVOd2F1X9kSauQII8PeOrclSTJL96gCNs
38. MZV [online]. [cit. 2021-6-28]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/bratislava/cz/cr_a_eu/ustava_cr_a_listina_zakladni_prav_a/index.html?fbclid=IwAR205wVpPIDHi63AfeOYJPLPUUgvoNJquwqF98zq-YcJKP9oPadGiGW4VSE
39. UNICEF. [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: https://www.unicef.org/stories/five-things-you-should-know-about-social-protection-children?fbclid=IwAR3IXTQgiSj_n6-HAAScLYkJfEBD3e2otlohKsqRb-zj0S1UCn4MDGw-6pw
40. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/o-uradu/zakladni-informace/povinne-zverejnovane-informace?fbclid=IwAR0HsWZ6FgJ70i-BYq4o8g3EEABk4Nhv8jd4-wjaNbFAvg8aeJAzrSBxT9E>

DALŠÍ ZDROJE:

41. §71 vyhlášky č. 37/1992 sb., ministerstva spravedlnosti České republiky o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
42. Obce, kraje, hl. m. Praha: Úředníci obcí a krajů ; Obecní policie : redakční uzávěrka .. Ostrava: Sagit, [2002]-, ÚZ. ISBN 978-80-7488-379-8.
43. Občanský zákoník: novelizované znění : rejstřík : redakční uzávěrka ... Ostrava: Sagit, 2012-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-415-3.
44. Sociální zabezpečení: státní sociální podpora, dávky pro osoby se zdravotním postižením, sociální služby, pomoc v hmotné nouzi, životní a existenční minimum : redakční uzávěrka .. Ostrava: Sagit, [1993?]-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-461-0.
45. Správní řád: Přestupky ; Soudní řád správní : redakční uzávěrka .. Ostrava: Sagit, [2011]-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-370-5.
46. Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.
47. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
48. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
49. Vyhláška 505/2006 sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách
50. Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, Ministerstva práce a sociálních věcí.
51. Zákon č. 109/2002 sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění platném k 29.3.2002

10 SEZNAM PŘÍLOH

Tabulka č. 1 - Výzkumné otázky

Tabulka č. 2 - Základní charakteristika respondentů

Tabulka č. 3 - Shrnutí vzniklých témat

Příloha č. 1 – Informovaný souhlas

Příloha č. 2 – Plán rozhovoru

Přílohy:

Příloha č. 1 – Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru a jeho následným vyžitím pro účely diplomové práce Legislativní rámec praxe pohledem pracovníků OSPOD na dopad legislativního rámce na výkon jejich činnosti.

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu diplomové práce Bc. Evy Matyášové. Cílem výzkumu je nahlédnout očima sociálních pracovníků OSPOD na dopad legislativního rámce na výkon jejich činnosti.
- Bylo mi sděleno, jak dlouho bude rozhovor a jaký bude mít průběh. Jsem seznámen/a s právem odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku, případně do 3 dnů odmítnout účast na výzkumu.
- Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným zpracováním. Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám a po přepsání bude vymazán. Transkripce bude přístupná pouze komisi u obhajoby diplomové práce, jinak nikomu až na části citovány v textu práce, který bude volně dostupný online.
- Byl/a jsem obeznámen/a s tím, jak bude s rozhovory nakládáno a jakým způsobem bude zajištěna anonymita i po skončení rozhovorů, která znemožní identifikaci mé osoby. Nikde nebude uvedeno mé jméno či jiné osobní údaje, díky kterým bych mohl/a být identifikován/a.
- Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své diplomové práce, a některé části v ní může citovat.

Datum:

Podpis respondenta:

Podpis výzkumníka:

Příloha č. 2 – Plán rozhovoru

Plán rozhovoru:

1. Prosím, povězte mi, co je pro Vás legislativní rámec, který berete v potaz při výkonu práce.
2. Prosím, popište mi, jak podle Vás ovlivňuje legislativa to, co děláte v práci?
3. Můžete nějak popsat, jak se měnilo Vaše vnímání dopadů legislativy?
4. Dají se rozdělit postupy do fází podle vlivu legislativy?
5. Popište mi, prosím, jak to vypadá, když je postup hodně ovlivněný legislativou a když ovlivněný není vůbec.
6. Jaké to je pro Vás být takto v práci ovlivňován legislativou?
7. Co si myslíte, že si kolegové myslí o tom, jak dodržujete legislativní nařízení?
8. Co si myslíte, že si nadřízení myslí o tom, jak dodržujete legislativní nařízení?
9. Jak by to asi vypadalo, kdyby to, co v práci děláte, nebylo nijak omezeno nebo upraveno zákonem?

11 ABSTRAKT

Cílem této práce je nahlédnout očima sociálních pracovníků OSPOD na dopad legislativního rámce na výkon jejich činnosti. Jde o to přiblížit praktickou činnost této profese a legislativní dopad na ní, který může ovlivnit jak klienta, tak samotné pracovnice.

V teoretických východiscích práce je představen legislativní rámec, který ohraničuje výkon SPOD. Je zde shrnuta Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, zákon SPOD, a v neposlední řadě správní řád. V podkapitole je pak zpracována gesční odpovědnost pro výkon SPOD. Druhá kapitola pojednává o diskurzích v sociální práci dle Karen Healy (2005). Třetí kapitola specifikuje legislativní rámec ve vybraných oblastech SPOD. Jedná se o oblasti kolizního opatrovnictví, náhradní péče, poručenství, svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounské péči, osvojení, ústavní péče a kurately pro děti a mládež. Kapitulu uzavírají standardy kvality pro výkon SPOD. Poslední kapitolou teoretické části práce jsou etická dilemata, s kterými se pracovníci při výkonu SPOD mohou setkat. Popisuje 3 etické otázky dle Sarah Banks (1995), z kterých se mohou stát etické problémy a dilemata. Dále jsou zde vybraná etická dilemata dle Libora Musila (2004), které jsou přímo zaměřená na pracovníky OSPOD.

V empirické části je zpracován výzkum, v rámci kterého byly provedeny 4 polostrukturované rozhovory s dvěma pracovnicemi péče o dítě, pracovnící náhradní rodinné péče a kuratelkou pro děti a mládež. Při analýze rozhovorů byla použita metoda IPA. Analýzou rozhovorů pak vyvstaly 3 hlavní témata: vnímání legislativy pro praxi, byrokracie a pracovní podmínky. Respondenti popisovali vnímání legislativního rámce ve většině případů podobným způsobem, kdy na něj pohlížejí jako na oporu, ale zároveň je také může do velké míry negativně ovlivňovat. Přičemž každého respondenta ovlivňoval v jiných oblastech, dle jejich působení na oddělení. Všichni respondenti se shodli na klíčovém problému a tím je, že legislativní rámec netvoří lidé dostatečně zblhlí a vzdělaní v praxi a také není konzultován s pracovníky, kteří přímo v danou dobu vykonávají přímou činnost SPOD. Dále vyvstávaly návrhy na změny, kterými je např. umenšování vlivu byrokracie, definování pracovní pozice, kdy by mělo být na pracovníky nahlíženo jako na sociální pracovníky, jelikož aktuálně

jsou dle platových tabulek i pohledu společnosti zařazeni jako úředníci. Z výzkumu také vyplynulo, že pracovníci se nejen cítí být sociálními pracovníky, ale svou práci i tímto způsobem vykonávají, což jim mnohdy znemožňuje současný legislativní rámec, dopadající na výkon SPOD.

12 ABSTRACT

The aim of the thesis is to look on the impact of legislative framework on practice through the eyes of social workers in department of child protection. The point is approach the practice of this profession and impact of legislative to it, which can affect both the client and the worker.

The theoretical part of the thesis presents legislative framework, which limits practice of department of social protection. There is summarize The Constitution of the Czech Republic, the Charter of Fundamental Rights and Freedoms, the United Nations Convention on the Rights of the Child, social and legal protection of children's law and Administrative Procedure Code. Than in this chapter are processed gestation responsibilities related to child protection. The second chapter processed discourses in social work by Karen Healy (2005). The third chapter specifies legislative framework in selected parts of child protection. These are, for example, areas of guardianship ad litem, foster care, adoption, institutional care and curator for children and youth. The chapter is conclude by description of standards of quality for the department of child protection. In the fourth chapter is pointed out position of child protection in legal system of the Czech Republic. Thera are rights and obligations for employees, which are given to them by the legal system of the Czech Republic. The last chapter of theoretical part of the thesis is about ethical dilemmas that workers may encounter in their profession. It describes 3 ethical issues by Sarah Banks (1995), which can become ethical problems and dilemmas. The chapter describe selected dilemmas by Libor Musil (2004), which are directly focused on employees of department of social protection.

In the empiric part of the thesis there is processed research in which 4 semi structured interviews were conducted with two workers of social care, one worker of foster care and one curator for children and youth. The interpretative phenomenological analysis was use as method for analyse the interviews. 3 main topic were revealed by the analysis: Perception of legislative in practice, Bureaucracy and Working conditions. The respondents were describing perception of legislative frame mostly in same way, they see it as support, but in the same time it can have very negative influence for their practice. All respondents feels the influence in different parts of their practice according to their position in department. All respondents have agreed on the main issue, which is

that legislative framework is not created by people well versed and educated in practice and is not consulting with employees who directly work in the department of child protection in the time. They also made proposals for changes, such as reducing the influence of bureaucracy, defining the work position, when workers should be seen as social workers, they are currently classifies as officials according to salary tables and according to view of society. The research also showed that employees perceive themselves as social workers and they do their job in this way, but this is often prevents by current legislative framework, which affect the child protection practice.